

I.ÜNİTE İLETİŞİM,DİL VE KÜLTÜR

1. İLETİŞİM

Duygu, düşünce ve isteklerin yazı, konuşma ve görsel-işitsel akla gelebilecek her türlü araçla aktarılmasına **iletişim** denir. İletişimin kurulmasında altı temel öge kullanılır:

- * Kaynak(Gönderici)   * Alıcı
- * İleti (Mesaj)   * Kanal(İletim yolu)
- * Bağlam(Ortam)   * Dönüt(Geri bildirim)

- * **Kaynak(Gönderici)** : Duygu düşünce ve isteğin aktarılmasında sözü söyleyen kişiye denir.
- * **Alıcı** : İletilen sözü alan kişiye denir.
- * **İleti (Mesaj)** : Gönderici ile alıcı arasında aktarılan duygu,düşünce ya da isteğe denir.
- * **Kanal(Araç)** : Gönderici ile alıcı arasındaki iletinin gönderilme şekline denir.
- * **Bağlam(Ortam)**: İletişimin gerçekleştiği yere denir.
- * **Dönüt(Geri bildirim)** :Alıcının göndericiye verdiği tepkiye (cevaba) denir.

İletişim Niçin Gereklidir?

- Kişi, sosyal çevrede sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmek için iletişim kurmak zorundadır.
- İletişim hayatın vazgeçilmez bir gereğidir.
- Ruhsal ve bedensel ihtiyaçlarımızı gidermek için iletişim gereklidir.
- Toplumsal yasa ve kuralları sağlıklı bir şekilde işletebilmek için gereklidir.

Gösterge ve Türleri:

Kendi dışında başka bir şeyi gösteren,düşündüren,onun yerini alabilen,kelime,nesne,görünüş ve olgulara gösterge denir.

Türleri:

- a) Dil Göstergesi:** Söz veya yazıyla gerçekleştirilen her türlü eylem bu gruba girer.
- b) Doğal Gösterge:** Ülkelerin doğal güzellikleri,yaprakların sararması...
- C) Sosyal Gösterge:** Trafik ışıkları,görgü kuralları...

İletişim Kurarken Kullanılan Göstergeler Nelerdir?

- * **Dil göstergeleri** : Söz veya yazıyla gerçekleştirilen her türlü eylem bu gruba girer.İnsan duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde dil ile anlatır. Dille gerçekleştirilen iletişim resim, şekil, işaret ve vücut diliyle yapılan iletişimden daha güçlü ve daha kullanışlıdır.
- * **Dil dışı göstergeler** : Resim,şekil,işaret,hareket,jest ve mimikler bu gruba girer.

2. İNSAN,İLETİŞİM VE DİL

İletişim Türleri:

- * Dille gerçekleştirilen iletişim
- * Jest ve mimiklerle gerçekleştirilen iletişim
- * Resim,şekil,çizgi gibi sembollerle gerçekleştirilen iletişim
- * Simgelerle gerçekleştirilen iletişim

Dil Nedir?

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan,kendisine özgü yasaları olan ve ancak bu yasalar çerçevesinde gelişen, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış seslerden örülmüş bir anlaşma sistemidir.

Dilin Önemi ve Özellikleri

- * Dil, gelişmiş bir iletişim aracıdır.
- * Dil, seslerden oluşmuş bir anlaşma sistemidir.
- * Tam anlamıyla anlatma ve anlaşma; seslerden örülü kurallar bütünü olan “dil” ile sağlanır.
- * Dil, düşünce ve zekânın bir göstergesidir.
- * Dil, canlı bir varlıktır.
- * Dil, sosyal bir varlıktır.
- * Dil, bir ortaklıktır.

Dilin Millet Hayatındaki Yeri ve Önemi

- * Dil birliği, milleti oluşturan özelliklerin başında gelir.
- * Bir milletin dili; onun tarihi, dini ve kültürüyle iç içedir.
- * Millet için gerekli olan her şey, dilde saklanır.
- * Dil; milletin manevî ve kültür değerlerini, millet olabilme özelliklerini bünyesinde sınımsız muhafaza eder.
- * Dil, milleti meydana getiren bireyler arasında ortak duygu ve düşünceler meydana getirir.
- * Dil, milletin birlik ve bütünlüğünü sağlayan en güçlü bağıdır.

Dilin İşlevleri

- a) Heyecan bildirme işlevi
Of!Canımı sıkma.
- b) Göndericilik işlevi
Su,iki hidrojen,bir oksijen molekülünden oluşur.
- c) Alıcıyı harekete geçirme işlevi
Aç artık şu kapıyı.
- d) Dil ötesi işlevi
Yapım eki almış sözcüklere türemiş sözcük denir.
- e) Kanalı kontrol işlevi
Söylediklerimi anladın mı?
- f) Şiirsellik işlevi
Avazeyi bu aleme bir Davut gibi sal
Baki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş

3. DİL- KÜLTÜR İLİŞKİSİ

En genel anlamıyla **kültür** bir toplumun maddi ve manevi alanda ortaya koyduğu tüm eserlerdir. Toplamların yaşam biçimleri, gelenek-görenekleri kullandıkları araç gereçleri, inançları, dili, sanat anlayışı vb. kültürü oluşturur. Toplamlar yüzyıllar boyu maddi ve manevi alanda çok değerli eserler üretmişlerdir. Bu eserler gelecek kuşaklara dil sayesinde aktarılır. Örneğin İslâmiyet'ten önceki döneme ait destan, koşuk, sağı, savlar, Orhun Yazıtları, Dede Korkut Hikâyeleri, Yunus Emre'nin şiirleri dil sayesinde günümüze dek yaşamışlardır. Günümüz gençleri o eserleri okuyarak o dönemle ilgili bilgi sahibi olabilirler. Bu bilgilenme dil sayesinde olmaktadır. Bu bakımdan dil önemli bir kültür taşıyıcısıdır.

DİL VE KÜLTÜRÜN ORTAK ÖZELLİKLERİ:

- a)** Dil ve kültür geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görür.
- b)** Bir toplumun oluşmasında ve ayakta kalmasında ortak dil ve kültürün önemli bir payı vardır.
- c)** Kültür ve dil bir toplumun yaşayış biçiminden önemli izler taşır.

**d) Kültür ve dil bir milletin en önemli ortak özelliklerinden-
dir.**

LEHÇE: Bir dilin tarih içerisinde bilinmeyen bir dönemde kendinden ayrılmış olup büyük farklılıklar gösteren kollarına denir.**Örn:** Çuvaşça, Yakutça

ŞİVE: Bir dilin bilinen tarihi seyri içinde kendinden ayrılmış olup bazı farklılıklar gösteren kollarına denir.**Örn:** Kırgızca, Kazakça, Azerice ...

AĞIZ: Bir ülke içinde aynı dilin farklı konuşma şekillerine denir. Yörelere göre söyleyiş farklılıkları vardır ama yazılış aynıdır. **Örn:** Karadeniz ağzı, Ege ağzı...

KONUŞMA DİLİ VE YAZI DİLİ :

Kelime dağarcığı yazı diline göre sınırlı olan ve günlük hayatta kullanılan doğal dile **konuşma dili** denir. Bir ülkede resmi dil olarak kabul edilen ve her alanda aynı kurallarla kullanılan dile **yazı dili** denir.

Konuşma Dili ve Yazı Dili Arasındaki Farklar :

- a)** Bir ülkede bir yazı dili varken birden fazla konuşma dili vardır.
- b)** Konuşma dili doğaldır yazı dili yapma bir dildir.
- c)** Yazı dilinde kurallar varken konuşma dilinde yoktur.
- d)** Yazı dilinin kullanım sahası konuşma diline göre daha geniştir.
- e)** Konuşma dili günlük hayatta farklılık gösterirken yazı dili göstermez.

ARGO: Bir dil içinde belli bir grubun sözcüklere yeni anlamlar vererek kullanmasıyla oluşan konuşma şekline denir.

- * Bu sözcükler ancak bu grup içinde kullanılır ve bu gruba dahil olan kişiler anlamlarını bilebilir.
- * Argo günlük hayatta ve edebiyatta bir malzeme olarak kullanılabilir.

II. ÜNİTE

DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI VE TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

1. DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI

- * Bugün yeryüzünde kaç dil konuşulduğu kesin olarak belli değildir. Bununla birlikte yeryüzünde konuşulan dil sayısının ortalama 3000-3500 arasında olduğu tahmin edilmektedir.
- * Yeryüzündeki diller, ses sistemi, biçim yapısı ve söz dizimi bakımından bazı yakınlıklar ve benzerlikler gösterir. Diller arasındaki bu yakınlık ve benzerliğe dil aileleleri (dil akrabalığı) adı verilir.

Yeryüzündeki diller yapı ve köken olmak üzere iki bakımdan incelenir:

A. Yapı Bakımından Dünya Dilleri

1. Tek heceli diller:

- * Bu dillerdeki sözcüklerde çekim eki yoktur.
- * Sözcükler ek almadan değişime uğramadan kalmaktadır. * Cümle içerisinde sözcükler, bulundukları yere ve başka sözcüklerle yan yana gelme durumuna göre anlam kazanır.
- * Yeryüzünde Çince ile Vietnam dili ve bazı Himalaya ve Afrika dilleri ve Avrupa'da Bask dili bu gruba girer.

2. Eklemeli (Bitişken) Diller:

- * Bu dillerde bir veya daha çok heceli köklere yapım ve çekim ekleri eklenir.
- * Köke getirilen yapım ekleri ile yeni sözcükler, yeni kavramlar türetilir.
- * Bu dile en güzel örnek Türkçedir. Ayrıca Altay dilleri, (Moğolca, Mancu- Tunguz) küçük ayrımlarla Japonca; Ural dilleri (Fince, Macarca, Samoyetçe) ile bazı Asya ve Afrika dilleri bu gruba girer.

3. Çekimli (Bükümlü) Diller:

- * Büküm, sözcüğün çekimi sırasında kökün özellikle kökteki ünlünün değişmesidir.
- * Çekim sırasında görülen değişikliklerle yeni sözcükler ve kavramlar ortaya çıkar.
- * Hint- Avrupa dilleri (Almanca, Farsca, Fransızca, Hintçe) ile Arapça çekimli dil grubuna girer.

B. Köken Bakımından Dünya Dilleri

1. Hint - Avrupa Dilleri Ailesi

- a.** Asya Kolu: Hintçe, Farsça, Ermenice
- b.** Avrupa kolu:
  - * Germen (Cermen) Dilleri: Almanca, İngilizce, Felemekçe (Hollanda'da ve Belçika'nın bir kısmında kullanılan dil).
  - * Romen Dilleri: Latince, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, İtalyanca
  - * İslav Dilleri: Rusça, Sırpça, Lehçe (Lehistan bölgesinde kullanılan dil).
- 2. Hami-Sami Dilleri Ailesi:** Akatça, Arapça, İbranice
- 3. Bantu Dilleri Ailesi:** Orta ve Güney Afrika'da yaşayan Bantuların dilleri bu gruba girer.
- 4. Çin Dilleri Ailesi:** Çince ve Tibetçe bu ailedendir.
- 5. Ural- Altay Dilleri Ailesi:**
  - a.** Ural Kolu: Fince, Macarca, Estonca
  - b.** Altay Kolu: Türkçe, Moğolca, Mançuca

“ Türkçe dünya dilleri arasında yapı bakımından sondan eklemeli dil grubuna girer. Köken bakımından ise Ural-Altay dil ailesinin Altay koluna bağlıdır. “

2. TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Türk dilinin kökeni çok eski çağlara dayanmaktadır. Türk dili gelişme aşamaları kitaptaki şemaya göre takip edilecektir.

(Bkz. – Dil ve Anlatım Ders Kitabı - Sayfa 35)

TÜRKÇENİN GELİŞMESİNE KATKI SAĞLAYAN ESERLER

Türklerin 10. yüzyıldan itibaren İslâmiyeti kabul etmesiyle birlikte din, dil ve kültür hayatlarında önemli değişiklikler olmuştur. Bu dönemde bilim dili olarak Arapça, edebiyat dili olarak da Farsça kullanılmaya başlanmıştır. Dil ve kültür alanındaki bu etkilenme sonucu Arapçadan, Farsçadan dilimize pek çok sözcük ve kavram girmiştir. Ancak Türkçe bir taraftan da varlığını sürdürmüştür. Özellikle Karahanlılar döneminde (932-1212) dil ve edebiyatımız açısından önemli sayılan Kutadgu Bilig, Divanü Lügati't Türk ve Atabetül Hakayık adlı eserler yazılmıştır.

Anadolu'da Türkçenin gelişmesi ise şöyle olmuştur: 11-12 ve 13. yüzyıllarda Anadolu'da Anadolu Selçukluları devleti yönetime hakimdi. Bu dönemde devletin resmî dili Farsça idi.

Edebiyat ve sanat dili olarak Farsça, bilim dili olarak da medreselerde Arapça öğretiliyordu. Aydınlar eserlerini Arapça –Farsça ya da bu dillerin karışımıyla yazıyorlardı. Türkçenin gelişimine 12 ve 13. yüzyıllarda Şeyyat Hamza, Ahmet Fakih, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Hoca Dehhanî, Dede Korkut vb. pek çok yazar ve düşünür katkı sağlamıştır.

III.ÜNİTE

SES BİLGİSİ, YAZIM (İMLA) KURALLARI NOKTALAMA

A. SÖYLEYİŞ(TELAFFUZ)

1. Ses ve Seslerin Kullanımı

Söyleyiş (Teffuz) : En geniş anlamıyla konuşmayı sağlayan hareketlerin tümüne söyleyiş (teffuz) denir. Konuşmada ses tonu ve söyleyişin (teffuzun) önemi büyüktür.

Boğumlama: Seslerden oluşan heceleri gerekli ses değerlerini vererek bazı sesler ve heceleri atlamadan, değiştirme-den doğru,güzel ve iyi anlaşılabilcek biçimde söylemektir.

Tonlama : Anlatıma duygu, düşünce, heyecan, yumuşaklık, sertlik katmak amacıyla seste yapılan farklılığa tonlama denir. İnsan sesi ton bakımından kalın, ince ve tiz olmak üzere üçe ayrılır.

Vurgu : Konuşma sırasında bazı sözcük veya hecelerin diğerlerine göre daha kuvvetli, daha şiddetli söylenmesine vurgu denir. Vurgu ikiye ayrılır:

a) Sözcük (Kelime) Vurgusu:

Konuşma sırasında bazı hecelerin diğerlerine göre daha kuvvetli, daha şiddetli söylenmesine denir.

* Anlatımda vurgu söze duygu değeri katar; söylenen sözün daha anlaşılır olmasını sağlar ve ahengi canlandırır.

* Türkçede genel olarak vurgu son hecededir.

* Yer isimlerinde vurgu ilk veya orta hecededir: Ankara - İstanbul - Sakarya gibi

* Kelimelere ek eklendiğinde, vurgu son heceden bu eke geçer: Kitap – Kitapçı – Kitapçılık – Kitapçılar...

* Tek heceli kelimelerde vurgu yapılmaz.

* Pekiştirme ekleri alan sıfatlardaki pekiştirme ekleri vurguludur.

Dümdüz, Sapsarı, Masmavi

* Birleşik kelimelerde normalde iki vurgu bulunur ancak genelde ilk kelimedeki vurgu daha güçlüdür.

Çanakkale

b) Cümle Vurgusu:

Konuşma sırasında bazı sözcüklerin diğerlerine göre daha kuvvetli, daha şiddetli söylenmesine denir.

* Türkçede vurgulu sözcük (öge)yüklemle en yakın sözcüktür.

* Vurgulu öge aynı zamanda cümlelenin de en önemli ögesidir. O elbiseyi dün ben pazardan aldım.

Ben o elbiseyi pazardan dün aldım.

B. TÜRKÇENİN SESLERİ VE ÖZELLİKLERİ

* Türkçede ünlü ve ünsüz olmak üzere 29 ses vardır. Bunların 8 tanesi ünlü, 21 tanesi de ünsüzdür.

ÜNLÜLERİN SINIFLANDIRILMASI:

Dilimizdeki ünlüler söyleniş sırasında dilin, çenenin ve dudakların aldığı biçime göre sınıflandırılır.

a. Dilin durumuna göre: Dilin durumuna göre ünlüler kalın ve ince olmak üzere ikiye ayrılır.

Kalın ünlüler: a, ı, o, u

İnce ünlüler: e, i, ö, ü

b. Alt çenenin durumuna göre: Alt çenenin durumuna göre ünlüler geniş ve dar olmak üzere ikiye ayrılır.

Geniş ünlüler: a, e, o, ö

Dar ünlüler: ı, i, u, ü

c. Dudakların durumuna göre: Dudakların durumuna göre ünlüler düz ve yuvarlak olmak üzere ikiye ayrılır.

Düz ünlüler: a, e, ı, i

Yuvarlak ünlüler: o, ö, u, ü

ÜNSÜZLERİN SINIFLANDIRILMASI:

Ünsüzler ağız boşluğundaki boğumlandığı yere (çıkak), sürekli söylenip söylenemediğine ve yumuşak (ötümlü) ve sert (ötümsüz) oluşlarına göre sınıflandırılır.

a. Boğumlanmalarına (çıkak) göre:

* Dudak ünsüzleri: Dudakların birbirine dokunmasıyla çıkar: b, m, p

* Diş-dudak ünsüzleri: Üst dişlerin alt dudağa dokunmasıyla çıkar: f, v

* Diş ünsüzleri: Dil ucunun üst dişlere yaklaşmasıyla veya dokunmasıyla çıkar. c, ç, d, j, l, n, r, s, ş, t, z

* Damak ünsüzleri: Dilin orta kısmının ön damağa ya da dil kökünün art damağa yaklaşmasıyla çıkar. g, ğ, k, y

* Gırtlak ünsüzleri: Bu ses, ciğerlerden gelen havanın ses tellerine çarpmasından ve ağızda hiç bir engele uğramadan çıkmasıyla oluşur. Türkçede gırtlak ünsüzü olarak sadece h sesi vardır.

b. Sürekli söylenip söylenmeyeceğine göre:

Ünsüzlerin söylenirken ses yolunun kapanmasına veya sürekli açık olmasına göre sınıflandırılmasıdır. Ünsüzler söylenirken ses yolu kapanıyorsa süresiz, sürekli açık kalıyorsa sürekli ünsüzler adını alır. Bunu belirlemek için ünsüzün başına bir ünlü getirilir. Ak, süt, iç seslerini söylerken ses yolu tıkanmaktadır. Özzzzzzzz, ellllllll, offffff seslerini söylerken ses yolu açık kalmaktadır. Bu özelliğine göre ünsüzler ikiye ayrılır:

* Sürekli ünsüzler: f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z

* Süresiz ünsüzler: b, c, ç, d, g, k, p, t

c. Yumuşak ve sert oluşlarına göre:

Ünsüzler ses tellerinde titreşime uğrayıp uğramadığına göre yumuşak (tonlu) ve sert (tonsuz) olmak üzere ikiye ayrılır.

* Yumuşak ünsüzler: Ses tellerinin titreşmesiyle oluşan ünsüzlerdir. b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

* Sert ünsüzler: Ses telleri titreşmeden oluşan ünsüzlerdir. ç, f, h, k, p, s, ş, t

ÜNLÜ VE ÜNSÜZ UYUMLARI

ÜNLÜ UYUMU

Türkçede iki tür ünlü uyumu vardır.

a. Büyük ünlü uyumu:

Dilin durumuna göre ünlülerin kalınlık incelik bakımından uyumudur. Türkçe sözcüklerde ilk hecede kalın ünlü varsa, ondan sonraki hecelerde kalın ünlü; ince ünlü varsa ince ünlü gelir. Bu kurala **büyük ünlü uyumu** denir.

“Ağaçlar çiçek açtı.” cümlesinde ilk hecede a kalın ünlüsünden sonra a- a- a kalın ünlüleri; çiçek sözcüğünde ise, i, e ince ünlüleri; açtı sözcüğünde a- ı şeklinde kalın ünlüler gelmektedir.

* Türkçe olduğu hâlde bu kurala uymayan bazı sözcükler de vardır. kardeş < karındaş, anne < ana, elma < alma vb. Bu sözcüklerin asılları ünlü uyumuna uyarlar.

* Bazı ekler Türkçe sözcüklere eklendiğinde ünlü uyumuna uymaz.

- yor eki : geliyor, yazıyor, okuyor vb.

9.SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

- mtrak eki : mavimtrak, yeşilimtrak, sarımtrak vb.
- ki eki : sabahki, akşamki, dünkü vb.
- daş eki : yurttaş, vatandaş, dindaş, yoldaş vb.
- leyin eki : geceleyin, sabahleyin, akşamleyin vb.
- iken eki : silerken, bakarken, yazarken vb.

b. Küçük ünlü uyumu: Küçük ünlü uyumu sözcüklerdeki ünlülerin düzlük yuvarlaklık, darlık-genişlik bakımından uyumudur.

1. Türkçe sözcüklerde düz ünlüler (a, e, ı, i) den sonra düz ünlüler gelir.

2. Yuvarlak ünlüler (o, ö, u, ü) den sonra;

a. Düz- geniş (a, e) ya da

b. Dar-yuvarlak (u, ü) gelir.

Bu kurala **küçük ünlü uyumu** denir.

ÖR: bekledim, kömürlük, gövdesi, umursamaz, tarafsızlık, yorgunluktan

ÖNEMLİ:KÜÜ, kelimenin tamamında değil, komşu iki hece arasında aranır: yumurtacı, yuvarlaklık, görebilmişti...

* Bazı sözcükler Türkçe oldukları hâlde küçük ünlü uyumuna uymazlar. Armut, çamur, kabuk kavun, avuç, kavuşmak, yağmur vb.

* yor eki KÜÜ'yu devamlı bozar: olmuyor

ÖNEMLİ: Yabancı sözcüklerde, birleşik kelimelerde ve tek hecelilerde ÜNLÜ UYUMU KURALI aranmaz.

SES OLAYLARI

a. Ünsüz Benzeşmesi(Sertleşmesi – Ünsüz Uyumu):

Sonunda **f,s,t,k,ç,ş, h,p** ünsüzleri bulunan kelimeler **“c,d,g”** yle başlayan bir ek aldığı zaman ekin başındaki yumuşak ünsüzler sertleşerek **“ç,t,k”** olur.

sınıf-da değil sınıfta

Türk- ce → Türkçe

at-gı değil atkı

çiçek- ci değil çiçekçi

1905'te,

* Ünsüz benzeşmesi yabancı dillerden dilimize giren bazı yabancı sözcükler ile birleşik sözcüklerde aranmaz.

İstikbâl, mahdût, makbul, işgal, meşgul ile akbaba, kurtdereli, üçgen, Akdeniz, kırkbayır vb.

b. Sert Ünsüzlerin Yumuşaması (Ünsüz Değişimi)

Sözcük sonlarındaki sert ünsüzler (ç, k, p, t) sesli harfle başlayan bir ek aldıklarında yumuşarlar: ç – c ; k – ğ ; p – b ; t – d olur. Bu kurala **sert ünsüzlerin yumuşaması** denir.

ağaç – ağacı

ekmek – ekmeği

söğüt – söğüde

kitap – kitaba vb.

* Tek heceli sözcükler ile yabancı dillerden dilimize giren bazı sözcükler bu kurala uymaz.

iç- içi ; ok- oku; kırk- kırkı; kata - kata; yat - yatı vb. gayret - gayreti; ehemmiyet- ehemmiyeti vb.

hukuk - hukuku ; millet- milleti vb.

c. Ünlü türemesi:

* -cık / -cik eki alan bazı kelimelerde araya bir ünlünün girdiği görülür:

Bir-cık→biricik, az-cık→azıcık, genç-cik → gencecik, dar-cık→daracık...

* Pekiştirilmiş bazı kelimelerde de ünlü türemesi olabilir:

Yalnız → yapayalnız, çevre → çepeçevre, gündüz → güpegündüz, düz → düpedüz, çıplak → çırılçıplak

d. Ünsüz türemesi:

*Bazı birleşik fiillerin oluşumunda ünsüz türemesi görülür:

Af etmek – affetmek

his etmek – hissetmek

*Bazı sözcüklere ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde sözcüklerde aynı türeme ortaya çıkar.

Örnek : af-ı = affi

had-i = haddi

hak-ı=hakkı

*Ünlüyle biten sözcüklere, ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde, Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana gelebileceği için bu ünlülerin arasına “y,ş,s,n” ünsüzlerinden uygun olan biri gelir. Bu ünsüz türemesine **kaynaştırma** da denir. Örnek :

oku-y-an

okuyan

baba-s-ı

babası

yedi-ş-er

yedişer

elma-n-ın

elmanın

e. Ünlü Düşmesi:

* İki heceli olan kimi sözcükler ünlüyle başlayan bir ek aldıklarında ikinci hecelerinde bulunan ünlüyü düşürürler.

Omuz - um = omzum oğul - u = oğlu

* Baz birleşik fiillerin oluşumunda ünlü düşmesi olur:

Kahrır olmak =Kahrolmak

Sabır etmek= Sabretmek

* Bazı sözcükler yapım eki alırken ünlü düşmesi olur:

İleri - le - mek =ilerlemek koku - la - mak=koklamak

f. Ünsüz Düşmesi:

* -cek ,-cak küçültme eki alan bazı kelimelerde olur:

Küçük-cük=küçücük minik-cık=minicik

* Bazı sözcükler yapım eki alırken ünsüz düşmesi olur:

Yüksek-l-mek=yükselmek

Alçak-l-mak=alçalmak

g. Ünlü Daralması:

* Fiillerin sonlarında bulunan geniş ünlüler (a, e) “-yor” ekinin darlaştırıcı özelliğinden dolayı daralarak, (ı, i, u, ü) dar ünlülerine dönüşür. Buna ünlü daralması denir.

bekl-e-yor > bekl-i-yor

kalm-a-yor > kalm-ı-yor

özl-e-yor > özl-ü-yor

soll-a-yor > soll-u-yor

*Tek heceli olan “-de- ,ye-“ fiillerinde de darlaşma görülmektedir:

De-y-en=diyen

ye-yor=yiyor

De-y-erek=diyerek

ye-y-en=yiyen

Türkçenin başlıca ses özellikleri şunlardır:

1. Türkçe sözcükler büyük ve küçük ünlü uyumuna uyar. Ancak bu kurala uymayan çok az sayıda sözcük ve ekler vardır.

2. Türkçe sözcüklerde ilk heceden sonra (ikinci üçüncü hecelerde) o, ö ünlüsü bulunmaz. Bulunan sözcükler Türkçe değildir. Atom, horoz, radyo vb.

3. Türkçede uzun ünlü yoktur, âlim, nâzım, âşık gibi sözcükler Türkçe değildir.

4. İki ünlü yan yana gelmez. İki ünlü yan yana geliyorsa araya bir kaynaştırma sesi (harfi) girer. Oku-y-an, bağla-n-acak, masa-s-ı vb.

İki ünlü yan yana bulunan saat, şair, şiir, fiil, muayene, reis, maalesef vb. Türkçe değildir.

5. Türkçe sözcüklerde f, h, j sesi yoktur. Mahkeme, tüfek, jilet, jandarma, ajanda, vb.

Ancak tabiat taklidi seslerden oluşan sözcükler bu kuralın dışındadır. Fısıldamak, of, vb.

6. Türkçede c, ğ, l, m, n, r, v, z sesleri sözcüğün başında bulunmaz. Yani bu seslerle başlayan sözcükler Türkçe değildir.

Cami, lâle, marul, nane, raf, vazife, zerdali vb.

7. Sözcük sonunda b, d, c, g sesleri bulunmaz. Kitab, derd, ilac, vb. Bu seslerle biten sözcükler kitap, dert, ilaç biç-

minde söylenir.

8. Sözcüğün başında iki ünsüz yan yana bulunmaz. Bulunanlar Türkçe değildir. Plan, kredi, tren.

9. Sözcüğün sonunda üç ünsüz ses yan yana bulunmaz. Bulunanlar Türkçe değildir. Sfenks, kontr

10. Sözcük kökünde aynı cinsten iki ünsüz yan yana bulunmaz. Millet, hürriyet, tasavvur, hassas vb. Türkçe değildir.

C. YAZIM (İMLA) KURALLARI

a. Büyük harflerin yazımıyla ilgili bazı kurallar:

* Belli bir tarih bildiren ay, gün adları büyük harfle başlar.

23 Ekim 1923 Cuma günü

* Ay ve gün adları yanlarında sayı olmadan kullanıldıklarında küçük harfle başlanarak yazılır.

Bu yıl şubat ve mart ayları çok soğuk geçti.

* Kişi adlarından önce ve sonra gelen saygı sözleri, unvanlar ve meslek adları büyük harfle başlar.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Sayın Ali Kaya, Ahmet Bey, Dursun Efendi, Doktor Behcet Uz, Mareşal Fevzi Çakmak, Prof. Dr. Talât Tekin, Deli İbrahim, Avcı Mehmet Paşa vb.

* Akrabalık bildiren sözcükler başa gelmediği sürece büyük harfle başlanmaz:

Zeynep teyze – Ahmet dayı

Dayı Ahmet – Baba Kemal

* Millet, kavim, boy, oymak, din, mezhep isimleri ve bunlara mensup olanlara verilen isimler büyük harfle başlar:

Türk, Türkler, Yunan, Alman, Arap...

Oğuz, Kazak, Tatar, Özbek, Tacik...

Müslüman, Musevî, Hristiyan...

Müslümanlık, İslâm, Musevîlik, Hristiyanlık...

Şiiilik, Budizm, Malikîlik, Hanefîlik...

Hanefî, Şafîî, Alevî, Budist, Katolik...

* Dil ve lehçe isimleri büyük harfle başlar:

Türkçe, Farsça, Fransızca, Macarca, Fince...

* Yön bildiren kelimeler bir bölge veya ülke adından önce gelirse büyük, sonra gelirse küçük yazılır.

Kuzey Kıbrıs'a tatile gittik.

Kıbrıs'ın kuzeyine tatile gittik.

Doğu Anadolu'nun coğrafyası...

Anadolu'nun doğusundaki dağlar...

* Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar. Ancak dünya, güneş ve ay kelimeleri terim olarak kullanılıyorsa özel isim olduğu için büyük; diğer anlamlarında kullanılıyorsa cins ismi olduğu için küçük harfle başlar:

Ay'ın yakından çekilmiş fotoğrafları insanlığı pek şaşırtmıştı.

Şair sevgilisinin yüzünü aya benzetir.

Yazın Güneş ışınları Dünya'ya dik olarak gelir.

Sabahtan beri dünya kadar yer dolaştık.

b. Sayıların yazımıyla ilgili bazı kurallar :

* Sayılar rakamla da yazıyla da yazılabilir. Bununla ilgili kesin bir kural olmamakla beraber uygulamada edebî karakter gösteren sayılar yazıyla yazılır.

Otuz beş yaş şiirini çok severim.

İki hafta sonra mahalleden taşınacağız.

* Buna karşılık ölçü ve istatistiksel veri ifade eden sayılar rakamla yazılır. 100 lira, 15 kilogram, 20 metre, 150 kilometre

* Saat ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir. On ikiye beş kala, beşe çeyrek kala, yediyi on üç geçse vb.

* Sıra sayıları rakamla da yazıyla da yazılabilir. Rakamla yazıldığında, rakamdan sonra nokta konur veya rakamdan sonra kesme işareti konularak ek yazıyla yazılır.

3. gün, 5. sıra, 6. madde; 3'üncü gün, 5'inci sıra, 6'ıncı madde vb.

* Üleştirme sayıları yazıyla gösterilir İkişer, üçer, onar, beşer beşer, ikişer ikişer vb.

* Birden fazla sözcükten oluşan sayılar ayrı yazılır.

Bir yıl üç yüz altmış beş gündür.

saat dokuzu beş geçse vb.

c. Ek olan -ki ile bağlaç olan "ki"nin yazımı :

* Türkçede ek olan- ki kendisinden önce gelen sözcüğe bitişik yazılır.

Sınıftaki çocuk / elindeki kitap =Sıfat yapan "-ki" eki

Elindekini masaya bıraktı.=İlgi zamiri olan "-ki" eki

* Bağlaç olan "ki" bağımsız bir sözcük olarak daima ayrı yazılır.

Soğuk su içme ki hasta olmayasın.

Bir de baktım ki kimse kalmamış.

Ben yorulmadım ki.

d. Ek olan -de ile bağlaç olan "de"nin yazımı :

* Türkçede ek olan -de kendisinden önce gelen sözcüğe bitişik yazılır.

Elinde mavi bir çanta vardı.

Etrafında kimse yoktu.

Ne ben senin köyünde edebilirim, ne sen benim obamda.

* Ek olan - de, bağlı olduğu sözcüğün son hecesine ünsüz benzeşmesi bakımından uyar. - de / - da ekleri -te / -ta'ya dönüşür.

Sokakta yalnız yürüyordu.

Aradıklarını bu kitapta bulabilirsin.

* Cümle içinde dahi anlamına gelen "de, da" bağlacı bağımsız bir sözcük olarak ayrı yazılır.

Gel Osman'ım, otur da yemek ye.

Zeynep akıl etti de başına bir kova su döktü.

e. Birleşik sözcüklerin yazımı ile ilgili bazı kurallar :

Türkçede birleşik sözcükler genelde şu yollarla oluşturulur:

1. İki sözcüğün araya ek alamayacak biçimde birleşmesiyle oluşurlar:

Açıkgöz - Hanımeli

2. En az birisinin gerçek anlamının dışında kullanılmasıyla oluşurlar: ateşböceği, yerelması, adamotu vb.

3. Ses aşınmasıyla (ünlü düşmesiyle) oluşurlar:

cuma-ertesi cumartesi

kahve-altı kahvaltı

pazar- ertesi pazartesi vb.

Birleşik Sözcüklerin Yazımı:

Birleşik sözcüklerin bir kısmı bitişik bir kısmı da ayrı yazılır.

A. Bitişik yazılan birleşik sözcükler

1. Ses düşmesine (aşınmasına) uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

kahve-altı - kahvaltı

pazar- ertesi - pazartesi

sütlü-aş - sütlaç

ne asıl - nasıl

kayın-ana - kaynana vb.

azletmek, emretmek, hükmolunmak, nakletmek vb.

2. Birleşme sırasında benzetme yoluyla anlam değişmesine uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

aslanağı (bitki), gelinparmağı (üzüm), aslanpençesi (bitki), kuşburnu (bitki), deveboynu (boru), itdirseği (arpacık), kızılkanat (balık) vb.

3. Birleşik fiiller bitişik yazılır

düşünebilmek, yapabilmek, uyuyakalmak, gidedurmak, çıkagelmek, uçuvermek vb.

4. Ev, ocak ve yurt kelimeleriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı yazılır:

Bakım evi, aş evi, radyo evi, sağlık ocağı, öğrenci yurdu...

B. Ayrı yazılan birleşik sözcükler

1. Etmek, olmak, vb. yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerde, isim herhangi bir ses düşmesine uğramazsa bu tür birleşik fiiller ayrı yazılır.

arz etmek, alay etmek, not etmek söz etmek, yok olmak, ilan etmek vb.

2. Birleşme sırasında anlam değişikliği olmayanlar ayrı yazılır.

ada balığı, kırlangıç balığı, iskele kuşu, Ankara keçisi, ardıç otu, sakız ağacı, ateş çiçeği, kuş üzümü, çavuş üzümü, kuru fasulye vb.

3. Sıfat tamlaması yapısındaki birleşik sözcükler ayrı yazılır. akar amber, çalar saat, döner ayna, döner kapı, yatar koltuk, çıkmaz sokak, yazar kasa, görünmez kaza vb.

Not: Birleşik sözcükler ile ayrı yazılan birleşik sözcükler için Türk Dil Kurumu yayınlarından Yazım Kılavuzu'na bakınız.

f. Kısaltmaların yazımı :

* Kısaltmalardan sonra gelen çekim ekleri kesme ile ayrılır. Ekler son harfin okunuşuna göre belirlenir; kelimenin uzun şeklinin okunuşuna göre değil:

MEB'e, TBMM'nin,

TCDD'ne değil TCCD'ye, İTÜ'nden değil İTÜ'den

D. NOKTALAMA İŞARETLERİ

a. Nokta (.) :

*Nokta bir duygu, düşünce ve isteği tam olarak anlatan cümlelerin sonuna konur.

Cumhuriyet 29 Ekim 1923'te ilân edildi.

Ak akçe kara gün içindir.

* Kısaltmalardan sonra kullanılır. Prof. (profesör), Dr.

(Doktor), Cad. (Cadde), Alb. (Albay) T. (Türkçe), Fr.

Ancak bazı kısaltmalardan sonra nokta kullanılmaz.

TDK (Türk Dil Kurumu) TBMM (Türkiye Büyük Millet

Meclisi) MEB (Millî Eğitim Bakanlığı)

* (i)nci anlamında sayılardan sonra sıra bildirmek için kullanılır.

IV. Murat, II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet), 20. cadde, 21. yüzyıl

* Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları ayırmak için kullanılır.

1.6.2006, 19.5.1919, 1.10.2006

Tarihlerde ay adı yazıyla gösterildiğinde araya nokta konmaz.

1 Haziran 2006, 19 Mayıs 1919, 1 Ekim 2006

* Bir yazıda madde numaralarından sonra konur.

I. 1. A. a.

II. 2. B. b.

b. Virgül (,) :

*Bir cümlede arka arkaya sıralanan eş görevli sözcükleri ve sözcük gruplarını ayırmak için kullanılır.

Nedir o elmaslar, yakutlar, akikler, zümrütler, şunlar bunlar?

* Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

Fakat yol otomobillere yasak olduğundan o da herkes gibi tramvaya biner, kimse kendisine dikkat etmez.

* Cümle içinde ara sözleri ayırmak için kullanılır.

Şimdi, efendiler, mücade buyurursanız, size bir sual sorayım.

* Hitap için kullanılan sözcüklerden sonra kullanılır.

Sayın Başkan,

Değerli arkadaşım,

* Anlama güç katmak amacıyla kullanılan sözcükler arasında kullanılır.

Kanun diye, kanun diye kanun tepelerdi.

c. Noktalı virgül (;) :

*Cümle içinde virgül bulunan eşit bölümleri, türleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

Türkçeden, tarihten yedişer; fizikten, kimyadan beşer numara aldı.

*Biçimce aynı, anlamca birbirine bağlı cümleler arasında kullanılır.

Vatan için ölmek de var; fakat borcun yaşamaktır.

Çok çalışmalıyız; çünkü başarının anahtarı çalışmaktır.

d. İki nokta (:) :

* Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur:

Millî Edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem.

* Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur:

Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;

Budur âlemdede hudutsuz ve hazin öksüzlük. (Yahya Kemal Beyatlı)

* Yazıda karşılıklı konuşmanın başlayacağını, birisinin söze başlayacağını belirtmek için kullanılır.

Dizdarbaşı:

- Ali Usta dükkanı arayacağız, dedi.

Koca Ali cevap verdi:

- Niçin?

e. Üç nokta (...) :

*Tamamlanmamış cümlelerin sonunda kullanılır. Cümleye susma anlamı katar.

- Anneniz nasıl oldu?

- Onu dün...

* Kaba sayıldığı için veya bir başka nedenden dolayı açıklanmak istenmeyen sözlerin yerine üç nokta konur.

Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.

* Bir metinde alınmayan cümle veya bölümlerin yerine kullanılır :

Mümtaz, bu dükkâna bakarken hiç farkında olmadan Mallarmé'nin mısramı hatırladı: "Meçhul bir felâketten buraya düşmüş..."

(Ahmet Hamdi Tanpınar, Huzur)

* Sözü bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayaline bırakıldığını göstermek için kullanılır.

Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...

Faruk Nafiz Çamlıbel

f. Soru işareti (?) :

*Soru anlamı bildiren cümlelerin sonunda kullanılır.

– Beyim, dedi. Bunu satmıyor musunuz?

– Hangisini?

– Şu keçeyi canım!

Kenan Hulusi Koray

* Bilinmeyen yer, tarih vb. durumları belirtmek için kullanılır.
Türk halk felsefesinin, Türk nüktecilğinin ve mizah dehasının büyük mümessili Nasreddin Hoca da (Hâce Nasirüddin) bu asırda yaşamıştır (1208 ?-1284).

* Bir bilginin kuşkuyla karşılandığı durumlarda kullanılır.
Ankara'ya üç(?) saatte gelmiş.

* Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:

Ruhunu karartan neydi, yağmur mu yağıyordu; yoksa şimşekler mi çakıyordu?

g. Ünlem işareti (!) :

*Sevinç, coşku, heyecan, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerden sonra kullanılır.

Ey Türk Gençliği!

Yaşa! Varol!

– Nasıl yaparsın bunu!

* Seslenme ve hitap sözlerinden sonra kullanılır.

– Ak tolgalı Beylerbeyi haykırdı: İlerle!

Yahya Kemal Beyatlı

* Bir söze alay, kinaye ve küçümseme anlamı kazandırmak içinde kullanılır.

Çok bilgili (!) olduğunu söylüyor.

Evi biriktirdiği (!) parayla almış.

h. Kısa çizgi (-) :

*Sözcükler bölünürken satır sonunda kullanılır.

* Dil bilgisinde sözcüklerde kök ve ekleri ayırmak için kullanılır.

baş-kan “başkan” baş-ar-mak “başarmak” baş-ak “başak”

* Eski harflerle yazılmış metinlerdeki tamlama ve bileşik sözcüklerin Latin harflerine çevrilmesinde öğeleri ayırmak için kullanılır.

Divanü Lûgati't - Türk

bi-çâre

Hakimiyet-i Milliye

menfaat-perest vb.

* Bazı terim, kuruluş ve şehir adları arasında kullanılır.

Eğitim-öğretim, ad-soyad

Fen-Edebiyat Fakültesi vb.

Türkçe- Fransızca Sözlük

Ankara- İstanbul yolu vb.

* Matematikte çıkartma işareti olarak kullanılır.

27 - 17 = 10

ı. Uzun çizgi (–) :

*Satır başında konuşmaları göstermek için kullanılır.

– Buraya yeni mi taşındınız?

– Kaç yaşındasın?

* Tiyatro eserlerinde konuşanın adından sonra kullanılır.

SÜTÇÜ– Hanım abla kaç litre süt alacaksın?

PİŞEKAR– Sana oraya git demedim, zihninden orasını bir geçir.

KAVUKLU– Zihnimin gözü ufaktır geçmez efendim.

i. Tırnak işareti (“...”):

*Herhangi bir metinden ya da başka bir kişiden alınan bölümleri ve sözleri göstermek için kullanılır.

Deveye, “Neden boynun eğri?” diye sormuşlar. O da “Nerem doğru ki?” demiş.

* Özel olarak belirtilmek istenen sözleri göstermek için kullanılır.

Tam bir cümlenin sonuna “nokta” konur.

j. Ayraç (Parantez) ( ) :

*Cümlenin yapısıyla ilgili olmayan açıklama ve sözler ayraç içine alınır.O tarihte (1980) henüz sen yoktun.

* Tiyatro eserlerinde konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak için kullanılır.

Kavuklu- Pekâla (Düşünür.) Buldum, ne olacak?

k. Kesme işareti (,) :

* Aşağıda sıralanan özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:

Kişi adları, soyadları ve takma adlar: *Atatürk'üm, Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Ziya Gökalp'tan, Refik Halit Karay'mış, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se.*

*Yabancı özel adlardan sonra getirilen çokluk ve yapım ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

Nice'ler (Nisler) Bordeaux'lu (Bordokslu)

*Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için kullanılır.

MEB'in, TDK'nin, TV'ye, mm'yi, cm'den

*Cümlede rakamları ayırmada kullanılır.

Cumhuriyet 29 Ekim 1923'te ilân edildi.

2'inci kat,

* Manzum yazılarda ölçü gereği düşürülen harfin yerine kullanılır.

Şu karşiki yüce dağlar

Acep bizim dağlar m'ola?

Kara yaşlı benim anam

Oğul der de ağlar m'ola?

Sümmani

IV.ÜNİTE SÖZCÜK (KELİME) BİLGİSİ

A. SÖZCÜKTE YAPI

KÖK: Bir sözcüğün anlamı ve yapısı bozulmadan parçalanamayan en küçük parçasıdır.

Kelimenin kökünün, kelimenin tamamı ile ilgili olmalıdır. Örnek: “Okul” kelimesinin kökü, “oku” fiilidir. Fakat bu kelime “ok” kısmı da bir anlam taşır. Ama okul ile ok arasında bir ilgi yoktur.

Kökler iki çeşittir:

1. İsim Kökleri

2. Fiil Kökleri

1. İSİM KÖKLERİ : İsim kökleri cümle içinde “isim, zamir, zarf, sıfat, edat, bağlaç ve ünlem” göreviyle kullanılabilir.

Örk: göz,ev,yol,güzel...

2. FİİL KÖKLERİ : Hareketleri, işleri anlatan köklere denir.

Örnek: Gel-, otur-, ver- ...

* **Sesteş (Eşsesli) Kökler :** Kullanıldığı cümleye göre hem isim, hem fiil olabilecek köklere denir. Örnek: Yaz, kız, geç...

* **Kökdeş (Ortak) Kökler :** Kullanıldığı cümleye göre hem isim, hem fiil olabilecek köklere denir. Örnek: boya,güven, barış...

NOT: Sesteş köklerle kökdeş kökler birbirine benzer.Ancak sesteş köklerde sözcükler arasında hiçbir anlam bağlantısı yokken kökdeş köklerde sözcükler arasında anlam bağlantısı vardır.

EKLER:

9.SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

EK: Köklere getirilerek onların anlamlarını tamamlayan veya değiştiren parçalara ek denir. Ekler, tek başlarına anlamsızdır. Köklere getirilerek anlam kazanır. İki çeşit ek vardır:

1. Çekim Ekleri
2. Yapım Ekleri

1. Çekim Ekleri : Eklendiği kelimenin anlamını ve türünü değiştirmeyen, sadece cümledeki durumlarını belirten eklerdir.

a) İsim Çekim Ekleri: İsimlere getirilen eklerdir.

* **İyelik ekleri :** Eklendiği ismin karşıladığı varlığın kime veya neye ait olduğunu bildiren eklerdir.

Tekil Kişiler: Kitab-ım
Kitab-ın
Kitab-ı, araba-sı
Çoğul Kişiler: Kitab-ımız
Kitab-ınız
Kitap-ları

* **Hâl ekleri :** İsimlere gelerek onların durumlarını bildiren eklerdir. Durum ekleri olarak da adlandırılır.

İsmin Yalın Hâli (Yalın Durumu) : Belirli bir eki yoktur. Hiç ek almayan veya hal ekleri dışındaki ekleri alan isimler yalın haldedir. (Ev, evim, evler..)

İsmin –i hâli (Belirtme Durumu) : Ekleri, -ı, -i, -u, -ü ‘dür. (Ev-i, kalem-i)

İsmin –e hâli (Yönelme Durumu) : Ekleri –e, -a ‘dır. (Ev-e)

İsmin –de hâli (Bulunma, kalma durumu) : Ekleri –de, -da , -te, -ta şeklindedir. (Evde, okulda...)

İsmin –den hâli (Çıkma, Ayrılma Durumu) : Ekleri, -den, -dan, -ten, -tan şeklindedir. (Evden, okuldan...)

* **Tamlama ekleri :** İsim tamlamalarında kullanılan –ın, -in, -un, -ün ve –ı, -i, -u, -ü ekleridir. (Ali’nin defteri, okulun duvarı...)

* **Çoğul ekleri :** İsimlere gelerek onların sayısını çoğaltan –lar, -ler ekleridir. (Evler, okullar...)

* **Eşitlik eki :** "-ca,-ce" biçimindedir.

Sence bu doğru mu? Çocukça davranma

b) Fiil Çekim Ekleri : Fiillere getirilen eklerdir.

* **Kip ekleri :** Fiillerin yapılaş amacını ve zamanını bildiren eklerdir. (Gelmiş, gelir, gelecek...)

* **Kişî ekleri:** Fiillere, kip eklerinden sonra gelerek o işi kimin yaptığını belirten eklerdir. (Geldi-m, okudu-n...)

* **Olumsuzluk eki:** Fiil köküne getirilerek onu olumsuz yapan “-me,-ma” ekidir. Ör: gel-me-dim bak-ma-mış

2. Yapım Ekleri : Eklendiği köklerden yeni kelimeler türeten eklerdir. Yapım ekleri eklendiği kök veya gövdelerin her zaman anlamını, bazen de hem anlamını hem de türünü değiştirir.

Yapım Ekleri :

*İsimden isim yapan ekler : Gözlük, gecelik
*İsimden fiil yapan ekler : top-la-, dar-al-
*Fiilden fiil yapan ekler : giy-i-n-, kır-ı-l-
*Fiilden isim yapan ekler : dal-gıç,öğren-ci

GÖVDE: Ad veya eylem köklerine getirilen yapım ekleriyle oluşan bölüme gövde denir.

Örnek: Uç-ak, göz-lük, ev-ci,uyu-t-...

EKLERLE İLGİLİ ÖNEMLİ BİLGİLER:

1)Türkçe’de dört çeşit –ı, -i, -u,-ü vardır. Bunların farkı cümlelerden anlaşılır.

Ev-i yandı (İyelik eki – tamlanan eki)

Ev-i yıktılar (Hâl eki)

Gez-i, yaz-ı (Yapım eki)

2) İyelik ekleri ile kişî ekleri karıştırılmamalıdır. İyelik ekleri sadece isimlere gelir. (Ev-i-m....İyelik eki) , (Geldi-m.....Kişî eki)

3) Türkçe’de –ım, -im, -um, -üm ekleri hem iyelik eki, hem kişî eki, hem ek-fiil, hem de yapım eki olarak kullanılabilir:

İç-im kan ağlıyor (İyelik eki)

İstedğin parayı vereceğ-im (Kişî eki)

Bugün dünden daha iyiy-im (Ek-fiil)

Gözlerin bir iç-im su....(Yapım eki)

4) –lar, -ler ekleri bazen çoğul eki, bazen kişî eki, bazen de yapım eki olarak kullanılabilir:

Ev-ler şimdi daha güzel (Çoğul eki)

Dün bize geldi-ler (Kişî eki)

Kemal-ler yarın bize gelecek (Yapım eki)

YAPILARINA GÖRE SÖZCÜKLER

1. Basit Sözcük : Hiç ek almayan veya yapım ekleri dışındaki ekleri almış olan sözcüklere denir.

Ev, yol, git, otur, evler, evi....

2. Türemiş Sözcük : İsim veya fiil köklerine çeşitli yapım ekleri getirilerek oluşan sözcüklerdir. Evli, yolluk, gergin, başla, ...

3. Birleşik Sözcük :İki veya daha fazla kelimenin birlikte kullanılmasıyla oluşan sözcüklerdir.

a) Birleşik İsimler:

Birleşik isimler değişik şekillerde oluşur. Bazıları isim tamlamalarının kaynaşmasıyla , bazılarının da sıfat tamlamalarının kaynaşmasıyla oluşur:

a)Anlamsal Kuruluşlarına Göre Birleşik İsimler:

* **Her iki sözcük de gerçek anlamını yitirebilir:**

Saksıdaki hanımeli mi?

Kuşburnu içer misin?

* **Sözcüklerden yalnız biri anlamını yitirmiş olabilir:**

Şu yeryüzünde ne insanlar var.

Not:Sözcükler birleşirken sözcüklerden bir dahi gerçek anlamını yitirirse birleşik sözcük bitişik yazılır.

* **Her iki sözcük de gerçek anlamını koruyabilir:**

Kuzeybatı ya gideceksin.

Bu ayakkabı ne kadar?

b)Biçimsel Kuruluşları (Yapılışları) Bakımından Birleşik İsimler:

* **İsim tamlaması yoluyla:**

Batık denizaltı çıkarıldı.

Saksıdaki aslanağzı mı?

* **Sıfat tamlaması yoluyla:**

Sen ne kadar açık göz birisin?

Sivrisinek bataklıklarda çok olur.

* **İki çekimli fiilin kaynaşması yoluyla:**

Sen ne kadar yurdumduymaz bir insansın.

Bu çekyat eskimiş

* **Bir isim ve bir çekimli eylemin birleşmesi yoluyla:**

Bu gecekondular ne zaman yapılmış?

Yemekte yine imambayıldı vardı.

* **Bir isim ve bir fiilimsinin birleşmesi yoluyla:**

Hemen bir cankurtaran çağırın.
Ağaçkakan yine yaptı yapacağını.
* **Yansıma kökenli sözcüklerin birleşmesi yoluyla:**
Yine dırdır edip duruyor.
Bu şakşakçılar da çok oldu artık.

b) Birleşik Fiiller:

İki yada daha çok sözcüğün bir araya gelerek oluşturdukları fiillere denir. 3 türüdür:

1-Yardımcı Eylemle Kurulan Birleşik Fiiller:

İsim+Yardımcı Eylem (et,eyle,ol,kıl,buyur)
Örnek:Büyük küçük herkese yardım ederdi.
selam eyle-,mutlu ol-,nazar kıl-,emir buyur-
* Ses düşmesi veya ses türemesi olduğunda bitişik yazılır.
Kahrolmak,emretmek,sabretmek,affolmak,zannetmek...
NOT:Bazı durumlarda "etmek-olmak" yardımcı eylemleri tek başına kendi anlamında da kullanılabilir.Bu durumda yardımcı eylem olmaktan çıkar.
Benim de bazen hayallere daldığım olmuştur.
Bu ev söylendiği kadar etmez.

2-Kurallı Birleşik Fiiller:

Bir fiil kök veya gövdesi ile kalıplanmış bir fiilin bir ekle birleşip bir araya gelmesiyle oluşan fiillerdir.
FİİL+FİİL şeklinde kurulur.

* YETERLİLİK FİİLİ:

Fiil + e bilmek --- sevebilmek, konuşabilmek (Olumsuz)
Sevememek , Konuşamamak

* TEZLİK FİİLİ:

Fiil + i vermek --- Bilivermek. söyleyivermek (Olumsuz)
Bilmeyivermek , söyleyivermemek

* YAKLAŞMA FİİLİ:

Fiil + e yazmak --- Düşeyazmak , Kırılazmak (Olumsuz)
Yoktur.

* SÜREKLİK (SÜREKLİLİK) FİİLİ:

Fiil + e durmak , e gelmek, e kalmak= gidedur, süregel, bakakal, (Olumsuz) Yoktur.

3- Anlamca Kalıplaşmış-Kaynaşmış Birleşik Fiiller:

Deyim halindeki fiillerdir,isim soylu sözcükle fiil birleşir.
Bazen biri bazen hepsi anlamını yitirir.
Göz koymak, omuz omuza vermek, yüreği hoplamak, eli ayağa dolaşmak, boy ölçüşmek, başvurmak.
Sınıf çok konuşuyordu, öğretmen sabrı tükendi.

B. SÖZCÜKTE ANLAM

1. SÖZCÜKTE ANLAM VE KAVRAM

Dilin anlamlı en küçük birimi sözcüktür. Sözcükler çevremizde gördüğümüz varlık, olay olgu ve durumları karşılarlar. Sözcüklerin bir ses, bir de anlam yönü vardır. "Okul açıldı." cümlesinde okul sözcüğü o-k-u-l seslerinin birleşmesiyle meydana gelen iki heceli; açıldı sözcüğü de a-ç-ı-l-d-ı seslerinden meydana gelen ve üç heceli bir sözcüktür. Yani sözcüğü oluşturan sesler bir araya gelerek bir kavram; bir olay, olgu ya da durumu karşılarlar. Bu bakımdan sözcükler karşıladıkları varlıkların bir simgesidirler. Somut, soyut nesnelerin ya da hareketlerin zihinde aldığı bir şekil vardır. Kuş, ağaç,

çiçek, masa denildiği zaman zihnimizde hemen bir varlık canlanır. İyilik güzellik, doğruluk, özgürlük vb. denildiği zaman da soyut bir olgu gözümüzün önüne gelir. Gelecek, okuyor, söyledi sözcükleriyle bir hareketi düşününüz. İşte nesnelerin zihinde aldığı biçime **kavram** denir. Kavramı şöyle örneklendirebiliriz:

Sözcüklerin hiçbirisi birer kalıp değildir. Her sözcüğe zihinde bir anlam verilir. Zihin kendi dışındaki somut varlıkları anlamlı hâle getirdiği gibi hayal olarak yarattığı soyut varlıkları da anlamlı hâle getirir. Örneğin masa denildiği zaman çeşitli meslek gruplarına ait kişilerin zihinlerinde farklı masa tipleri canlanır. Kimisi çalışma masasını, kimisi toplantı masasını kimisi de yemek masasını düşünür. Ağaç sözcüğü de kişilerde farklı ağaç türlerini çağırıştırabilir. Kimisi çam ağacını, kimisi meyve, kimisi de meşe, kavak vb. düşünebilir. Konuşma ya da yazma sırasında sözler art arda sıralanır. Konuşmanın akışı içerisinde konuya uygun sözcükler, kavramlar peş peşe mantıksal bir düzen içerisinde ifade edilir. Cümle içerisinde her bir sözcüğün bir anlamı vardır. Anlamdaş sözcükler dahi olsa değiştirilen sözcüğün anlam değerini tutmaz. Ak ile beyaz aynı anlamda sözcüklerdir. Ancak cümlede "beyaz peynir" yerine "ak peynir" diyemeyiz. Aynı şekilde kara ile siyah anlamdaş sözcüklerdir. "Ne karaymış şu alının yazısı." cümlesinde kara yerine siyah diyemeyiz. Her bir sözcük cümlede kullanıldığı yere göre anlam kazanır.

Somit-Soyut Sözcükler:

Sözcüklerin bir kısmı maddi, bir kısmı da manevi varlıkları, olayları, olguları ya da durumları karşılar. Maddi varlıkları (elle tutulan, gözle görülen) karşılayan sözcüklere somut, elle tutulmayan gözle görülmeyen manevi varlıkları karşılayana da soyut sözcükler denir. Çevremizde gördüğümüz ağaç, çiçek, dağ, taş, el, kol, ev, cadde, sokak, ekmek, su vb. varlıklar somut; duygu, düşünce, hürriyet, barış, dostluk iyilik,rüya, hayal vb. soyut sözcüklerdir.

* *Soyut sözcüklerin kavram olanları felsefede; imgeler sanatta, terimler de bilim alanında daha çok kullanılır.*

Kavram: Nesnelerin zihinde aldığı biçime denir.

İmge: Herhangi bir uyarıcı yada görüntü olmadan bir nesnenin bilinçte beliren nesne ve olaylara denir.

Terim: Bir bilim,sanat,meslek dalıyla veya bir konuyla ilgili özel ve belirli bir anlamı karşılayan sözcüklere denir.

2. ANLAMLARI BAKIMINDAN KELİMELERİN GRUPLANDIRILMASI

a. Anlam Çeşitleri :

Tek Anlamlılık: Tek adı tek kavramı karşılayan sözcüklere tek anlamlı sözcükler denir.

Çok Anlamlılık: Bir sözcüğün temel anlamı yanında ilgili başka anlamlar kazanmasına çok anlamlılık denir.

Temel anlam (İlk anlam): Sözcüğün anlattığı ilk ve asıl anlamdır.Buna sözlük anlamı da denir. Dilimizdeki dil, diş, kulak, el, ayak, baş, kahve, buğday, arpa, mısır sözcükleri temel anlamlı sözcüklerdir. Bunlardan bir kısmı zaman içerisinde somut, soyut anlamlar ile yan anlamlar kazanarak çok anlamlı duruma gelirler.

Yan anlam: Temel anlamlı sözcükler zaman içerisinde yan anlamlar kazanır. Yan anlam kazanan sözcük ile temel anlam arasında mutlaka bir yakınlık, bir ilgi bulunur. Örneğin dil "ağzımızdaki tat alma organı" olarak temel anlamlı bir

sözcüktür. Ancak bu sözcük “nefesli çalgılarda dil; denizin içine doğru uzanan kara parçası; aletlerde yassı uzunca hareketli kısım (kapı kilidinin dili) ve iletişim aracı olarak kullanılan dil” yan anlamlarını kazanmıştır. Aynı şekilde göz görme organı olarak temel anlamıyla kullanılırken kaynak (su), delik (iğnenin gözü), bölme (iki göz oda), ağacın tomurcukları ve nazar yan anlamlarını kazanmıştır. Bunun yanında iyi, doğru, güzel vb. pek çok sözcüğün yan anlamlar kazanarak dile zenginlik kattığı görülür.

Mecaz anlam: Sözün gerçek anlamı dışında başka bir anlamda kullanılmasıdır. Gerçek anlam varlığın akla gelen ilk anlamıdır. Mecaz ise sözün kendi gerçek anlamı dışında başka bir anlam kazanmasıdır.

Güzel hayatımız bir göz açıp kapayıpta **eridi**.
Arkadaşının böyle **soğuk** davranmasına çok üzülmüştü.

Buradaki küçük gölde çocuklar her sabah **yüzerdi**. (Temel anlam)
Toz içinde **yüzen** kitaplara yazık oluyordu. (Yan anlam)
Uzun zamandan beri borç içinde **yüzyüyordu**. (Mecaz anlam)
Ayağım ağrıyor. (Temel anlam)
Masanın **ayağı** kırılmış. (Yan anlam)
Bırak bu **ayakları**. (Mecaz anlam)

Terim anlam: Bir sözcüğün bilim, sanat, spor ya da meslek alanına özgü kavramları karşılığında kazandığı anlama “**terim anlam**” adı verilir.

Örnek:
Doğru haber veren gazeteler de var. (Gerçek anlam)
İki noktadan tek **doğru** geçer. (Terim anlam)
Olaya bir de şu **açıdan** bakalım. (Mecaz anlam)
İkizkenar üçgenin taban **açıları** eşittir. (Terim anlam)

Teşhis (Kişileştirme) :

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insana özgü bir özellik verme sanatına **teşhis** denir.

Ör: **Ağlama** karanfil beni de ağlatma
Sil göz yaşlarını

İntak (Konuşturma) :

İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıkların konuşturulması sanattır. Konuşturma kişileştirmeden sonra gelir.Varlıklar önce kişileştirilir sonra gerekirse konuşturulur.Her intakta bir kişileştir me vardır ama her kişileştirmede bir intak yoktur.Fabllar bu sanata örnektir.

Ör: Mor menekşe:”Bana dokunma;”diye bağırırdı.

İstiare(İğretileme) :

Sadece benzeyen ya da benzetilenle yapılan teşbihe istiare denir. Açık istiare ve kapalı istiare olmak üzere ikiye ayrılır.

a- Açık istiare: Benzetme öğelerinden sadece kendisine benzetilenin bulunduğu benzeyenin bulunmadığı istiaresidir.

Ör: Yüce dağ başında **siyah tül** vardır.

Benzeyen: bulut(söylenmemiş)

Benzetilen:siyah tül (söylenmiş)

Ör: Havada bir **dost eli** okşuyor derimizi

Benzeyen: Rüzgar(söylenmemiş)

Benzetilen: dost eli(söylenmiş)

b- Kapalı istiare: Benzetme öğelerinden sadece benzeyenle yapılan istiaresidir. Kapalı istiarede kendisine benzetilen yer almaz.

Ör: Yüce dağların başında

Salkım salkım olan bulut.

Benzeyen:Bulut(var)

Kendisine benzetilen:üzüm(yok)

Ör:

Bir **arslan miyav** dedi

Minik **fare kükredi**

Fareden korktu kedi

Kedi pır uçuverdi

Dörtlükte “**aslan**” , “miyav” sözcüğüyle **kediye,fare**, kükredi sözcüğüyle **aslana**; “**kedi**” “uçuverdi” sözcüğüyle **kuşa** benzetilmiştir. Ancak dörtlükte benzetilene yer verilmemiştir.

Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması) :

Benzetme amaç güdülmeden bir sözün ilgili olduğu başka bir söz yerine kullanılmasıdır.Ad aktarması iç-dış,parça-bütün,yer-insan,sanatçı-eser gibi farklı ilişkiler kurularak yapılır:

* İşe alınman için dün şirketle görüştüm.(İnsan)

* Toplantıya Milliyet gazetesinin güçlü kalemleri de geldi.(Yazar)

* Nihat’ın golüyle tüm stat ayağa kalktı.(Seyirci)

* O evine çok bağlı bir insandır.(Ailesi)

* Bu olay üzerine bütün köy ayaklandı.(Halk)

* İstanbul’dan kalkan uçak az önce Adana’ya indi.(Havaalanı)

Kinaye :

Bir sözü hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanmaktır.

Uyarı :Kinayede daha çok mecaz anlam kastedilir.

* Mum dibine ışık vermez.

* Hamama giren terler.

* Taşıma su ile değirmen dönmez.

* Yuvarlanan taş yosun tutmaz.

* Ateş düştüğü yeri yakar.

* Yaptığı hatayı anlayınca yüzü kızardı.

Tariz (Dokundurma):

Bir kişiyi iğneleme,bir konuyla alay etme veya sözün tam tersini kastetmedir.

* Bir nasihatım var zamana uygun,

Tut sözümü yattıkça yat uyuma,

Meşhur bir kelimadır sen kazan sen ye,

El için yok yere yanma.

* O kadar zeki ki bütün sınıfları çift dikiş gidiyor.

b. Anlam İlişkilerine Göre Sözcükler:

Eş Anlamlı (Anlamdaş) Sözcükler: Yazılışları ve okunuşları farklı, anlamları aynı olan sözcüklere eş anlamlı sözcükler denir. Eş anlamlı sözcükler ulusların kültürel ilişkileri sonucu dile giren birimlerdir. siyah ---- kara , beyaz----- ak, zengin---- varlıklı,fakir----yoksul...

Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler: Yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı olan sözcüklere eş sesli (sesteş) sözcükler denir. Eş sesli sözcüklere özellikle atasözlerinde, deyimler-de ve cinaslı mânilerde rastlanır. Türkçede kullanılan, çay, yüz, kara, bağ, dil vb. pek çok sözcük eş seslilere örnek olarak gösterilebilir.

Zıt Anlamlı Sözcükler : Anlam bakımından birbirinin zıddı olan sözcüklere zıt anlamlı sözcükler denir.

“Aşağı yukarı yirmi gün oluyor.”

“Acı tatlı pek çok günlerimiz geçti.”

Yukarıdaki cümlelerde aşağı ile yukarı, acı ile tatlı sözcüklerle zıt anlamlıdır.

* Sözcüklerin olumsuzluk durumu zıt anlamlısı demek değildir. “Ali okuldan geldi.” cümlesi olumludur. Bu cümlemin olumsuz hâli “Ali okuldan gelmedi”dir. Geldi ile gelmedi zıt anlamlı değildir. Geldi sözcüğünün olumsuzu “gelmedi”, zıt anlamı ise “gitti” dir.

Fiiller- -ma/-me ekiyle olumsuz hâle getirilir.

aldı- almadı; okudu- okumadı çalıştı- çalışmadı, sildi-silmedi vb.

İsimler ise -sız/-siz ekiyle olumsuz hâle gelir. Susuz (çeşme) tuzsuz (yemek), görgüsüz adam, bilgisiz kişi vb. İsimler -lı/-li ekiyle olumlu hâle gelir. taşlı yol, kumlu sahil...

Yakın Anlamlı Sözcükler : Dilimizde kullanılan bazı sözcükler arasında anlam bakımından bir yakınlık vardır. Yakın anlamlı sözcükler dile bir canlılık ve zenginlik katar. Duymak, işitmek; izlemek, seyretmek; doğruluk, dürüstlük; yalan yanlış; eğmek, bükmek (bükmek), demek, söylemek; özlem, hasret, vb. sözcükler yakın anlamlıdır. Yakın anlamlı sözcüklerden bazıları yabancı dillerden dilimize girmiş ve yerleşmiştir. Özlemek, garipsemek, hasret kalmak gibi.

c. Sözcüklerde Anlam Değişmeleri:

Bir sözcüğün anlattığı kavramdan az çok uzaklaşması, onunla uzak yakın ilgisi bulunan ya da hiç ilgisi bulunmayan yeni bir kavramı yansıtır duruma gelmesine anlam değişmesi denir. Anlam değişmesi dilde şu şekillerde görülür:

a. Anlam Genişlemesi: Bir varlığın bir türünü ya da bölümünü anlatan sözcüğün zamanla o varlığın bütün türlerini bir-den anlatır duruma gelmesine anlam genişlemesi denir. Alan sözcüğü “düz, açık yer” anlamında kullanılırken günümüzde, bu anlamı yanında meslek, iş, araştırma-inceleme alanı vb. anlamlarında kullanılmaktadır. Yıldız gökteki yıldız anlamı yanında “herkesçe çok sevilen, mesleğinde parlayan sanatçı anlamında kullanılmaktadır. Hatta bu sözcük sinema, televizyon sanatçısı anlamına da gelmektedir. Anlam genişlemesi edebî eserlerde, mecazlı sözlerde çokça görülür.

b. Anlam Daralması: Bir sözcüğün eskiden anlattığı durumun, nesnenin bir bölümünü bir türünü anlatır duruma gelmesidir. Eskiden (Göktürkçede) mal mülk anlamında kullanılan tavar (davar) sözcüğü, günümüzde sadece koyun keçi sürüsü anlamında kullanılmaktadır. Aynı şekilde oğlan “çocuk, evlat” demek iken, yani hem kız hem oğlan çocuğunu karşılarlarken, bugün sadece erkek çocuğunu karşılamaktadır. Örneklere göre geleceği gibi anlam daralmasında sözcüğün ilk anlamında bir daralma olmaktadır.

c. Başka Anlama Geçiş : Herhangi bir anlamda kullanılan sözcüğün sonradan bambaşka bir anlamda kullanılmasıdır. Eskiden (Göktürkçede) üzmek, “kırmak, kesmek” anlamında kullanılırdı. Zamanla bu sözcük başka bir anlama geçerek günümüzde “üzüntü vermek” anlamında kullanılmaktadır. Sakın-mak “düşünmek, üzerinde durmak, kederlenmek, yaslanmak anlamlarına geliyordu. Günümüzde ise “herhangi bir şeyi yap-maktan, korku ve üzüntü verir düşüncesiyle uzak durmak” demektir. Yani önleyici tedbir almaktır. Ucuz (Göktürkçede) kolay, değersiz, hakir anlamında iken bugün “az para ile alınan” anlamındadır. “Duman” anlamında kullanılan tütün sözcüğü de bir bitki türünü, tütün bitkisini karşılar duruma gelmiştir. Bu tür anlam geçişlerinde sözcüğün

ilk (temel) anlamı kaybolmakta, zamanla başka anlamlara geçmektedir.

3. SÖZCÜK (KELİME) GRUPLARI

Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği veya bir durumu karşılamak üzere belli kurallar içerisinde yan yana gelen sözcükler topluluğuna sözcük grupları denir. Türkçede kullanılan sözcük grupları şunlardır:

a. Deyim:

Birden fazla sözcüğün birleşerek kendi anlamları dışında başka bir anlamda kullanılmalarına deyim denir. Ayakları karıncalanmak, küplere binmek, kulak misafiri olmak, göz koymak vb.

* Deyimler dilde kalıplaşmış sözlerdir. Bu nedenle deyimlerin sözcükleri değiştirilemez. Aynı anlamda dahi olsa bir sözcüğün yerine başka bir sözcük konmaz. Aynı zamanda sözcüklerin sırası da değiştirilemez. “Ayıkla pirincin taşını, tut kelin perçeminden” sözlerinde ‘pirincin taşını ayıkla ya da kelin perçeminden tut’ diyemeyiz.

* Deyimler bir durumu anlatmak için kullanılır. En ince benzetmelere, mecazlara ve ince hayallere yer verilir.

* Çoğu mecaz anlamlı sözler olmakla beraber gerçek anlamlı deyimler de vardır. Yükte hafif pahada ağır / İyi gün dostu

* Deyimlerin bir kısmı cümle şeklinde bir kısmı da sözcük grubu hâlinindedir. Ör: Yorgan gitti kavga bitti. / Şeytan görsün yüzünü. / Atı alan Üsküdar’ı geçti (Cümle)

b. İkileme(Tekrar Grubu):

İkileme anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya yakın ya da zıt anlamlı olanın bir araya gelmesiyle oluşan gruplardır. İkilemeler farklı şekillerde oluşturulur:

1) Aynı kelimenin tekrarlanmasıyla yapılır:

ağır ağır, güzel güzel, tatlı tatlı, konuşa konuşa, atlaya atlaya, koşu koşu, deste deste, soğuk soğuk,...

2) Zıt kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılır: İyi kötü, aşağı yukarı, büyük küçük, alt üst, düşe kalka, bata çıka ...

3) Biri anlamlı diğeri anlamsız iki kelimenin tekrarlanmasıyla yapılır.

ev mev, kitap mitap, su mu, sıkı fıkı, tek tük, saçma sapan, ufak tefek ...

4) Her ikisi de anlamsız kelimenin tekrarlanmasıyla yapılır. ıvır zıvır, çıtı pıtı, abuk sabuk, paldır küldür, apar topar, mırın kırın...

5) Yakın anlamlı kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılır.

akıl fikir, ak Pak, mal mülk...

6) Eş anlamlı kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılır.

bitmek tükenmek, sağ salım, doğru dürüst, ses seda, güçlü kuvvetli...

7) Yansımayla yapılır: tıkr tıkr, çatır çatır, horul horul, gümbür gümbür...

İkilemelerin Görevleri:

1) İkilemeler isim olarak kullanılabilir:

* Çarşıdan öteberi aldık.

* Bu ıvır zıvırı tavan arasına kaldırım.

* Babadan bize mal mülk kalmadı.

2) İkilemeler sıfat olarak kullanılabilir.

* Bebeğin kırmızı kırmızı yanakları vardı.

* Üzerinde eski püskü bir ceket vardı.

* Sınıfta pırıl pırıl simalar vardı.

- 3)İkilemeler zarf olarak kullanılabilir.
 *Bu konuyu enine boyuna düşündük.
 *Öğretmen konuyu yavaş yavaş anlattı.
 *Çamura bata çıka ilerliyorduk.

c. Tamlamalar:

Bir ismin ya da sıfatın başka bir isimle oluşturduğu gruba tamlama denir.Tamlamalar isim ve sıfat tamlaması olmak üzere önce ikiye; isim tamlamaları da kendi arasında dörde ayrılır.

1. İsim Tamlaması: Bir ismin başka bir isimle oluşturduğu gruba isim tamlaması denir. Bir isim başka bir isimle araya bir ek alarak ya da ek almadan tamlama oluşturur. Tamlamada birinci sözcük tamlayan, ikinci sözcük tamlanandır.İsim tamlamaları dört türlüdür:

a. Belirtili isim tamlaması: Belirtili isim tamlamasında tamlayan da tamlanan da ek alır. Bu tür tamlamada tamlayan -ın/in, tamlanan 3. kişi iyelik ekini (-ı,-i,-sı,-si) alır. Ayşe'nin elbisesi, çocuğun gömleği, kapının kolu, okulun bahçesi vb.

b. Belirtisiz isim tamlaması: Bu tamlamada yalnız tamlanan ek alır, tamlayan ek almaz. çam ağacı, tarla kuşu, utanma duygusu, Türk bayrağı, okul çantası, yemek masası vb.

c. Takısız isim tamlaması: Bu tamlamada tamlayan ve tamlanan ek almaz. Bu tür tamlamalarda tamlayan, tamlananın ya neye benzediğini ya da neden yapıldığını anlatır. taş duvar, cam boru, tahta köprü, çelik masa, demir kapı, yün çorap vb. Takısız tamlamada tamlayan tamlananın neden yapıldığını gösterir; tahta köprüde köprünün tahtadan; "demir kapı"da, kapının demirden yapıldığı anlatılmaktadır. Yufka yürek, kiraz dudak, elma yanak, taş yürek, sırma saç tamlamalarında tamlayan, tamlanan varlığın neye benzediğini mecazlı olarak ifade etmektedir.

d. Zincirleme isim tamlaması: Tamlayanı isim tamlaması olan tamlamalara zincirleme isim tamlaması denir. Bu tür tamlamalar birden çok sözcükten oluşur. Bahçe duvarının önü, okul kapısının rengi, çantanın içindeki eşyalar, kitabın son sayfası vb.

Ad Tamlamalarıyla İlgili Özellikler:

1)Belirtili ad tamlamalarında tamlayan çoğul,tamlanan da belgisiz bir sözcük olursa tamlayan eki "-in" yerine "-den" eki kullanılabilir.

- *Aşağıdakilerden hangisi (Aşağıdakilerin hangisi)
 *Yolculardan biri (Yolcuların biri)

2)Belirtili ad tamlamalarında kimi zaman tamlayan ile tamlanan yer değiştirebilir.
 *Tadı yok sensiz geçen günlerin.

3)Belirtili ve zincirleme ad tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasına sözcükler girebilir.
 *Masanın ayağı:(Masanın kırık ayağı)
 *Evin borcu.(Evin bir türlü bitmek bilmeyen borcu)

4)Belirtili ad tamlamalarında tamlayan,tamlanan ya da ikisi birden zamir olabilir.

- *Onun kızı (Tamlayan zamir)
 *Çocukların birçoğu (Tamlanan zamir)
 *Onların birçoğu (Tamlayan da tamlanan da zamir)

5)Tamlayanı zamir olan belirtili ad tamlamalarında tamlayan genellikle düşer.Bunlara "tamlayanı düşmüş ad tamlaması" denir.

- *Olayı bize babası anlatmıştı. (Onun babası)
 *Evimiz çok güzel oldu. (Bizim evimiz)
 *Paran var mı?(Senin paran)

6)Bir tamlayan,birden çok tamlanan için;bir tamlanan da birden çok tamlayan için ortak kullanılabilir.

- *Evin kapısı ve penceresi açık kalmıştı.(Tamlayan ortak)
 *Ahmet'in,Murat'ın ve Deniz'in velisi toplantıya katılmadı.(Tamlanan ortak)

2. Sıfat tamlaması: Bir sıfatın bir isimle oluşturduğu tamlamaya sıfat tamlaması denir. Tamlayan durumundaki sıfat tamlanan varlığın bir niteliğini, özelliğini belirtir ve ek almaz. Güzel yazı, büyük bir iş, çalışkan çocuk, beş kişi, kırmızı kalem, yeşil saha, vb.

d.Bağlama Grubu (Bağlaçlar) :

Cümleleri veya aynı görevdeki sözcükleri birbirine bağlayarak aralarında anlam ilgisi kuran sözcüklere denir. Ögün okula gelemedim çünkü çok hastaydım. (sebeb) Bu maçı kazanacağız hatta şampiyon olacağız.(Pekiştirme) Mademki söz verdin, sözünü tutacaksın. Bu mağazada elbiseler çok güzel üstelik çok ucuz. Sanki dağları sen yarattın. Meğer bütün evi o dağıtmış. Eğer kardeşine uğrarsan selamımı söyle. Çok geç kaldılar; yoksa kaza yaptılar. Ders çalışmıyor; üstelik yaramazlık yapıyor. Önce bunlardan yani çok iyi bildiğiniz sorulardan başlayın. Bizde yahu sizde çalışabiliriz. İster yazarsın ister yazmazsın. Ne güzel ne çirkin sayılır. Hem gülüyor hem konuşuyordu. O filmi ben de seyrettim. Sana değer veriyorum ki seninle konuşuyorum.

Uyarı:B iri bağlaç diğeri edat olan iki çeşit "ile" vardır.Bir cümlede "ile"nin yerine "ve"yi getirebiliyorsak bağlaç, getiremiyorsak edattır.

- "Bazen yandık bazen menekşelerle söyleştik.(Edat)
 "Kazaklarla ceketi unutma!.(Bağlaç)

Uyarı: "Ancak", "Yalnız ":

- * Ama, fakat anlamında kullanılıyorsa bağlaç,
 * Bir tek,sadece anlamında kullanılıyorsa edat,
 * Önündeki ismi niteliyorsa sıfat,
 * Fiili niteliyorsa zarftır.
 Geziye yalnız bizim sınıf katıldı. (edat)
 Bu adam evde yalnız yaşıyor. (zarf)
 Yalnız insanlar hayata karamsar bakarlar. (sıfat)
 Onunla konuşurum yalnız fikrim yine de değişmez.(bağ)

e. Edat Grubu (İlgeçler) :

Tek başına bir anlam taşımayan , ancak kendinden önceki sözcükle birlikte kullanıldığında belirli bir anlamı olan

sözcüklerdir. Edatlar çekim eki alırsa adlaşırlar. En çok kullanılan edatlar şunlardır:

Galatasaray bu maçı alacak gibi (tahmin)
Sen de onun gibi düşünüyorsun (karşılaştırma)
Yağmur yağdığı için pikniğe gidemedik. (n.s)
İşe girmek için ehliyet almış (a.s)
Köye dolmuşla gidebilirsin. (araç)
Adana, cennet kadar güzel bir yerdir. (benzerlik)
Denize karşı bir ev yaptırmış. (yön)
Bilim adamlarına göre dünya yok oluyor. (görüş)
Akşama geri vermek üzere bu kitabı alabilirsin. (koşul)
Akşama doğru misafir gelecek. (zaman)
Sabahtan beri dışarıyı izliyor. (zaman)

f. Ünlem Grubu (Ünlemler) :

Aniden ortaya çıkan duyguların etkisiyle ağızdan bir çırpıda çıkan, bu duyguları daha etkili anlatmaya yarayan kelimelerdir veya sözlerdir. Bu kelimelerin yanında dilek, emir, tehdit gibi anlamlar taşıyan kelimeler, cümleler ve yansımalar da ünlem değeri kazanabilir.
Bu bakımdan ünlemler ikiye ayrılabilir:

1. Asıl Ünlemler

Asıl görevi ünlem olan kelimelerdir. Başka görevlerde kullanılamazlar. Seslenme veya duygu anlatırlar.
Ey Türk Gençliği! Hey! Biraz bakar mısın?
Ee, yeter artık! Aa! Bu da ne?
Ah, ne yaptım!

2. Ünlem Değeri Kazanmış Kelime ve Sözler

Anlamli kelimelerin bazılarında vurgu ve tonlama yoluyla ünlem değeri kazandırılabilir. Bunlar da duygu ya da seslenme anlatır.
Komşular! Babacığım! Ne olur yardım et!

g. Unvan Grubu:

Bir şahıs ismiyle, bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime gruplarıdır.
Bayındır Han, Osman Gazi, Mehlika Sultan, Hasan Paşa, Ali Bey, Ahmet amca, Şinasi Efendi, Kemal Ağa, Nigâr Hanım...

h. Fiilimsi Grupları :

1.İsim Fiil Grubu :

İsim fiiller fiil soylu sözcüklerin sonuna –mak, –mek , –ış, –iş, –uş, –üş, –ma, –me ekleri getirilerek yapılır.
Bir gülüşün ömre bedel.
Seni bile özlemek istemiyorum bu akşam.
İçimde maziden kalma duygular var.
NOT 1 : İsim- fiil ekiyle türetilen sözcükler, isim- fiil özelliğini yitirip kalıplaşarak kalıcı bir nesne ya da kavram adı olabilir. Artık bunlara isim- fiil eki olarak bakmamak gerekir.
*Kaymak, çakmak, dondurma, kavurma, dolma, gözleme, bağış, geviş...

NOT 2: Fiilden fiil yapım eki olan –ış ile isim- fiil eki olan –iş’ i birbiri ile karıştırmamak gerekir. Anlamsal olarak fiilden fiil yapım eki (işteşlik eki) bir işi karşılıklı ya da birlikte yapma anlamı verirken isim fiil eki böyle bir anlam vermez.

- Gülüşün çok güzel. (isim fiil eki)
- Onu öyle görünce gülüştiler. (işteşlik eki)

NOT 3: Fiilden fiil yapan olumsuzluk eki olan –ma, –me ile isim fiil eki olan –ma, –me birbiri ile karıştırılmamalıdır. Fiilden fiil yapan –ma, –me fiile olumsuzluk anlamı katarken isim fiil eki olan –ma, –me fiile olumsuzluk anlamı katmaz.

- Artık sevmeyeceğim. (olumsuzluk eki)
- İnsanın mesleğini sevmesi gerekir. (isim – fiil eki)

II.Sıfat Fiil Grubu :(Ortaçlar)

Fiil soylu sözcüklerin sonuna –an, –en, –ası, –esi, –mez, –maz, –ar, –er, –dık, –dik, –duk, –dük, –tık, –tik, –tuk, –tük, –ecek, –acak, –mış, –miş, –muş, –müş ekleri getirilmek suretiyle yapılır. Sıfat- fiil ekleri genellikle sıfat tamlaması kurar.

İşleyen demir pas tutmaz.
O öpülesi eller beni büyüttü.
Dönülmez akşamın ufkundayız vakit çok geç.
Senin bu yaptığın olur iş değil.
Benim doğduğum köyleri akşamları eşkıyalar basardı.
Tanıdık bir yüz çıkmadı karşımıza.
Görülecek günler var daha aldırma gönül.
Mayın tarlasına düşmüş bir deliyim.

NOT: Zaman ekleriyle sıfat fiil eklerini karıştırmamak gerekir. Zaman ekleri, şahıs ekinden önce fiile gelerek fiili yüklem yapar. Sıfat fiil ekleri ise genellikle fiilleri sıfat yapar ve üzerine isim çekim eklerini alabilir oysa zaman ekleri isim çekim eklerini alamazlar.

Hiç oturacak zamanım yok. (–acak sıfat fiil eki)
Oğlum, okuyacak ve büyük adam olacak. (zaman eki)
Okumuş insanlar daha kültürlü (s.f.e)
Annem de okumayı çok istemmiş. (zaman eki)

III.Zarf Fiil Grubu :(Bağ Fiiller - Ulaçlar)

Fiil kök ve gövdelerinin üzerine –ınca, –dıkça, –dığında, –ken, –r... –mez, –alı, –erek, –madan, –meksizin, –a... –a, –ıp ekleri getirilerek oluşturulur. Zarf- fiil ekleri temel cümlelerin zarf tümleci olurlar.
Ben gidince hüzünler bırakırım.
Ağladıkça dağlarımız yeşerecek göreceksin.
Öldüğünde henüz çok gençti.
Sen ağlarken ben nasıl gülerim.
Onu görür görmez tanıdım.
Yarım, sen gideli yedi yıl oldu.
Gülerek yanıma geldi.
Hiçbir şey söylemeden çekip gitti.
Sizin durmaksızın çalışmanız lazım.
Gide gide bir söğüde dayandık.
Gidip de gelmemek, gelip de görmemek var kaderde.

NOT 1: Bir cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar da yan cümle var demektir.

NOT 2: Bir cümlede fiilimsi varsa o cümle girişik birleşik bir cümledir.

NOT 3: Bir cümledeki fiilimsi sayısı ile temel cümlelerin yükleminin toplamı o cümledeki yargı sayısını verir.

1. Sayı Grubu:

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Sayılar sondan başa doğru büyür. Küçük sayı sonda bulunur.

On bir, doksan iki, yüz elli dört, yedi yüz elli iki bin...

V.ÜNİTE CÜMLE (TÜMCE) BİLGİSİ

A. CÜMLENİN ÖGELERİ

Türkçe cümlelerde dört öge bulunur:

1. Yüklem
2. Özne
3. Nesne (Düz Tümleş)
4. Tümleş

Bu ögelerden cümlede mutlaka bulunması gereken yüklem ile öznedir. Bunlara cümlenin **temel ögeleri** denir. Nesne ve tümleşler cümlenin anlamını tamamlayan (tümleyen) **yardımcı ögelerdir**.

1. Yüklem :

- * Yüklem cümlede eylem, oluş, durum, istek, hareket bildiren dil bilgisi birliğinin görev adıdır.
- * Cümlenin temel ögesidir; tek başına bile olsa cümle oluşturabilir.
- * Her sözcük ya da sözcük gurubundan yüklem yapılabilir. Gecenin yalnızlığında sadece seni düşünürüm (fiil)
- Yaşadığımız günler tıpkı bir rüzgar gibidi. (edat)
- Bu olayların suçlusu odur. (zamir)
- Sabah uyandığında gözleri ışıl ışıldı. (ikileme)
- Öğrenmenin bir yolu da okumaktır. (Fiilmsi)

* Kelime grupları yüklem olduğunda kesinlikle bölünmemelidir.

Çalışmak yaşamın bir parçasıdır. (Ad tamlaması)
Odayı süsleyen şey renge renk çiçeklerdir. (sıfat taml.)
Konuşmalarına ister istemez kulak misafiri oldum. (deyim)

2. Özne :

- * Yüklem bildirdiği işi, hareketi yapan veya yargının gerçekleşmesine araç olan unsura denir.
- * Özneyi bulmak için yükleme kim, ne soruları sorulur
- Yüklemi isim olan cümlelerde ise olan kim, olan ne soruları sorulur.
- * Fiillere eklenen kişi ekleri öznenin kim ya da ne olduğunu bildirir.
- Üç çeşit özne vardır:

a) Gerçek Özne

Yüklem bildirdiği işi hareketi bizzat kendisi yapan öznedir. Eylemle biten cümlelerde, etken çatılı fiil (eylem) cümlelerinde gerçek özne bulunur. Cümlede iki şekilde gösterilir:

* Açık Özne:

Cümle içinde açık bir şekilde gösterilir
*Yağmur çok şiddetli yağdı.
*Çocuk iki gündür hasta yatıyor.

* Gizli özne:

Cümlede doğrudan yer verilmeyen ancak yüklem taşıdığı eklerden anlaşılan öznedir.
*Ertesi gün ona telefon ettim.
*Görmeyeli hemen de bizi unutmuşsun.

NOT:Yüklemi isim olan cümlenin öznesi gerçektir.

*Siyah renkli araba satılıktır.
*Dün akşam pencereler kapalıydı.

b) Sözde Özne

Yüklemi edilgen çatılı cümlelerde, aslında nesne olan öge özne olarak kullanılır.

- *Ağaçtaki meyveleri topladı.
- *Ağaçtaki meyveler toplandı
- *Öğrenciler bütün sınıfı temizledi.
- *Bütün sınıf temizlendi.

c) Örtülü Özne

Yüklemi edilen çatılı cümlelerde bazen “—ce, tarafından” gibi sözcükler kullanılarak işi bizzat yapan varlığa da yer verilebilir.

- *Yolcu otobüsleri belediyeimizce hizmete açıldı.
- *Yarışma halk tarafından çok beğenildi

NOT:Her sözcük ya da sözcük grubu özne olabilir.

- *Geçen gün evin duvarı yıkılmıştı. (isim tamlaması)
- *Bahçesinde okyanuslar yetişiyordu. (isim)
- *Derdini söylemeyen derman bulamaz. (sıfat fiil)
- *Okumak zihni dinlendirir. (isim fiil)
- *Kimse seni benim kadar düşünmez(zamir)

3. Nesne (Düz Tümleş) :

- * Öznenin yaptığı işten, hareketten etkilenen unsurdur
- * Uyarı :isim cümlelerinde yüklemi edilgen çatılı cümlelerde ve geçişiz fiillerde nesne yoktur.
- Nesneler ek alıp almamasına göre ikiye ayrılır.

a)Belirtisiz Nesne

Yükleme ne sorusu sorularak bulunur. Belirtme durum eki (-i) almamış olup yalın haldedir.

b)Belirtli Nesne

Yükleme kimi, neyi, nereyi soruları sorularak bulunur. Belirtme durum eki olmuştur.

Bu yörede kızlarımız kilim dokur.
Yolun kenarına kocaman kütükleri yağmışlar.
O köpeği mahallenin çocukları da arıyordu.
Bu şehirde tüm sokaklar seni düşünür.

4. Zarf Tümleci:

* Yüklem anlamını zaman durum nitelik, nicelik, yer, yön ve soru ilgisiyle belirleyen, anlamı sınırlayan tümleşlere zarf tümleci denir.

* Zarf tümlecini bulmak için yükleme, nasıl, niçin, neden, ne kadar, ne zaman, kim tarafından ne tarafından, soruları sorulur.

Dostluklar ömür boyu sürünce güzeldir.

O dişini tırnağına takarak çalışır.

Yüreğimdeki yara gittikçe büyüyor.

Sıcaktan tüm ekinler yanmıştı.

Bu yıl yağmur yağmadığı için ürün de az oldu.

Bu konser belediye tarafından düzenleniyor.

UYARI:Yön isimleri yalın halde zarf tümleci olurlar.Belirtme durum eki (-i) alırsa belirtli nesne,-e/-de/-den,hal ekini

alırsa dolaylı tümleş olur.

- * Hizmetçi,içeriyi iyice süpürsün. (N)
- *Adam yavaşça içeri girdi. (Z.T)
- *Bir süre sonra içeriden bir ses geldi.(D.T)

5. Dolaylı Tümleş:

* Yüklemi yer, yön, bulunma, çıkma vb. yönlerden tamamlayan cümle ögesine dolaylı tümleş denir. Cümlede dolaylı tümleşler -e, -de, -den, durum eklerini alırlar.

* Dolaylı tümleci bulmak için yükleme;

“kime,kimde,kimden,neye,neyden,nereye,nerede,nereden” soruları sorulur.

Buluşma yerine hemen gelmiş.

Senin kirpiklerinde bir damla oldu akşam.

Ağlamayan çocuğa meme verilmez.

Eskicinin sesi sokağın başından duyuluyordu.

Bu gazeteci yazılarında gerçeklerden hiç sapmaz.

İhtiyar,bütün mirasını karısına bırakmıştı.

UYARI:-e/-den hal eki “için” edatı görevinde kullanılıyorsa ya da sebep bildiriyorsa zarf tümleci kurar.

-de/-den hal ekleri zaman bildiren sözcüklerin üzerine gelirse zarf tümleci olur.

Korkudan kızın dili tutulmuştu.

Babasıyla kavga ettiğinden eve uğramıyor.

Birazdan hava karacak.

Yaz akşamlarında yıldızları seyrederdik.

Denize yüzmeye gidiyorum.

Not: Edat Tümleci: Edatlardan ya da başka dil birliklerin-den oluşan cümleye araç, benzerlik, ilgi, eşitlik, nedenlik vb. katan cümle ögesine edat tümleci denir.Bu öge zarf tümleci olarak da kabul edilmektedir.

Çalışmak için yurt dışına gitmiş.(amaç)

Yaralıyı hastaneye ambulansla götürmüşler.(araç)

Bu yaz Bodrum’a ailesiyle gidecek.(birliktelik)

CÜMLENİN ÖGELERİYLE İLGİLİ GENEL ÖZELLİKLER

1) Hiçbir öge sözcük sayısı sınırlı değildir.Bir öge,bir tek sözcükten oluşabildiği gibi birden çok sözcükten de oluşabilir.

Bu yüz yılın en acı olaylarını yaşamış ve dile getirmiş olan
b.li. n.

Dadaloğlu’nu değişik bir bakış açısıyla incelemeliyiz.
z.t y

O, dün, bize, babasıyla geldi.

Ö. Z.T. D.T. E.T. (Z.T) Y.

2) Cümlede özne,nesne,dolaylı tümleç ve zarf tümleci açıklayıcısıyla (Arasöz) birlikte kullanılabilir.

Bir yıl kalacağım bu ili Siirt’i, çok özleyeceğim.

B.li n. Açıklayıcı.

Annesini, o çok sevdiği çileli kadını,elleriyle toprağa verdi.

B’li n. Açıklayıcı

3)Bir cümlede birden fazla özne,dolaylı tümleç, nesne, zarf tümleci ortak bir yükleme bağlanabilir.

Annesini,babasını,akrabalarını ve bütün arkadaşlarını görmek istiyordu.

Evde,okulda,sitede,her yerde aynı konu konuşuluyordu.

4)Ögelere ayırmada tamlamalar, deyimler ve bileşik fiiller bölünmez.

*Bahçenin,birkaç yıl önce yapılan duvarı yükseltilecektir.
ö. (Özne,belirtili isim tam.) y.

5)Hitaplar,ünlemler ve bağlaçlar öge dışı sözcüklerdir.

*Arkadaşlar, beni dinler misiniz?

ö.dışı

*Geleceğiz; fakat çok kalmayacağız.

ö.dışı

*Eyvah,çocuk düştü.

ö.dışı

6)Şiir dizeleri ya da devrik söyleyişler,kurallı cümle biçimi-ne çevrilirse daha kolay bulunur.

*Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet,

*Hürriyet, hür yaşamış bayrağımın hakkıdır.
ö. y.

7) Soru cümleleri değişik öğeleri buldurmaya amaçlayabilir. Sorulara verilecek cevaplar hangi ögeyi oluşturuyorsa, soru cümlesi o ögeyi buldurmaya yöneliktir.Aynı zamanda soru cümlelerinde soru ifadesi hangi ögeyi buldurmaya yönelikse o ögenin adını alır.

-Kim seviyorsun?

-Seni (Seni seviyorum) (Soru nesneyi buldurmaya yönelik.)

-Kim yapmış?

-Babam (Babam yapmış) (Soru özneyi buldurmaya yönelik)

-Nereye gidiyorsun?

-Okula (Okula gidiyorum) (Soru d.t.’yi buldurmaya yönelik)

-Ne zaman geldin?

-Dün (Dün geldim) (Soru z.t.’yi buldurmaya yönelik)

-Kırılan neydi?

-Bardaktı (Kırılan bardaktı) (Soru yüklemi buldurmaya yönelik)

8)Bir cümlede vurgulanan öge, yüklemden hemen önce gelen ögedir.

* Çocuklar sevgiyle beslenir.(Edat tümleci/z.t vurgulu)
e.t.

*Cömert olmadan önce doğru olmayı bil.(B.li n. vurgulu)

*Kitabım sende kalmış.(D.t. vurgulu)

B. CÜMLENİN YAPISI

a. Basit (Yalın) Cümle:

* Bu cümlelerde tek yüklem ve tek yargı bulunur.

* Yüklem ya çekimli bir fiil ya da ek fiil ile çekimlenmiş isim soyundan bir sözcüktür.

* Basit cümleler bir tek sözcükten oluşabileceği gibi, daha fazla sözcükten de oluşabilir. Önemli olan sözcük sayısı değil cümlelerin yargı içermesidir.

Çalıkluşu, Damga, Acımak, Bir Kadın Düşmanı, Dudaktan Kalbe romanları Reşat Nuri Güntekin’ e aittir. Seninle bir daha görüşmeyeceğim.

b. Birleşik Cümle:

* Birden çok duygu, düşünce ve isteği, yani birden fazla yargı içeren cümlelere birleşik cümle denir.

* Birleşik cümlelerde temel bir yargı vardır. Bu temel yargının ifade edildiği cümlecige temel cümle denir. Diğer cümleciklere yan cümlecik denir. Yan cümlecikler anlam bakımından temel cümlecige tamamlarlar.

* Birleşik cümlelerde sıfat fiiller, zarf fiiller isim fiiller ve şartlı çekim ekleri ile kurulmuş yan cümlecikler temel cümleye bağlanır.Yan cümlecikler çeşitli yönlerden temel cümlecigin anlamını tamamlamaktadırlar.

Birleşik cümleleri dört grupta incelenir.

1) GİRİŞİK BİRLEŞİK CÜMLE:

* İçinde fiilimsi (isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil)bulunan cümlelere denir.

* Fiilimsinin yer aldığı bölüme yan cümle asıl yüklem bulundugu bölüme de temel cümle denir.

9.SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

* Bir cümlede kaç tane fiilimsi varsa o kadar yan cümle var demektir.

Beni soranı, gördün mü? (Yan cümlecik Temel cümlelerin b.li nesnesidir.)

Çalışan kazanır. (Yan cümlecik temel cümlelerin öznesidir.)

Seni görünce mutlu oluyorum. (Y.C.T.C nin Z.T dir.)

Seni seven insanları sen de sev. (Y.C.T.C nin B.li Nesnesidir.)

2)İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLE (KAYNAŞIK CÜMLE):

* Bir cümle başka bir cümle içinde yer alır ve onun bir ögesi olursa buna iç içe birleşik cümle denir.

* Doğrudan anlatımın olduğu cümlelerdir.

* İç cümle temel cümlelerin öznesi, nesnesi ya da başka bir ögesi olabilir.

Ben gidiyorum. dedi. (iç cümle temel cümlelerin nesnesi iç cümle TC

Ben büyüdüm. diyorsun. (iç cümle temel cümlelerin i.c TC

nesnesi durumundadır)

Adam: “Beni burada bekleyin.” dedi. (iç cümle temel cümlelerin nesnesi durumundadır)

3)ŞARTLI BİRLEŞİK CÜMLE:

Yan cümlecik “– se, -sa” şart eki ile kurulan ve temel cümlelerin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini koşula (şarta) bağlayan cümledir.

*Görürsem söylerim.

*Sen gelirsen ben de gelirim.

4) Ki’li BİRLEŞİK CÜMLE:

Ki bağlacıyla birbirine bağlanan cümlelere denir.

* Benimle konuş ki seni anlayayım.

* Dürüst ol ki insanlar sana güvensin.

c. Sıralı Cümle:

* Anlamca ilgili birden çok yalın ya da birleşik cümlelerin virgül ya da noktalı virgüllerle bağlanmasıyla oluşan cümlelere sıralı cümle denir.

* Sıralı cümleler iki grupta incelenir.

1)Bağımlı Sıralı Cümle

* Öğrenilen en az biri ortak olan sıralı cümlelerdir.

Yaşlı kadın buraya kadar geldi sizi sordu (özne ortak)

Beni aramış ama bulamamış (özne ve nesne ortak)

Onu bana beni ona şikayet eder. (yüklem ortak)

2)Bağımsız Sıralı Cümle :

* Öğelerinden hiçbiri ortak olmayan cümlelerdir.

Evden sessizce çıktık sokakta lambalar yanmıyordu

Yağmur durmuştu yollar çamurdan görünmüyordu

O geziyordu ben çalışıyordum

ç. Bağlı Cümle:

* Anlamca ilgili yalın ya da birleşik cümlelerin bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla oluşan cümleye bağlı cümle denir.

Sabahı severiz; **çünkü** gündüzün başlangıcıdır.

Bu işe başlıyorum; **ama** bugün bitiremem.

Evin en küçüğüydüm **ve** sedirin önünde yere serilmiş yatakta yatardım.

Karma cümle: Birkaç cümle türünün birlikte yer aldığı sıralı cümlelere denir

Bu okulun öğrencileri son derece tembeldirler, haylazdırlar ama ,bir o kadar da sevimlidirler. (sıralı ve bağlı cümle var)

Öğrencilere kitap okuyun denir ;ama kitap okuyun diyenlerin kendileri kitap okumuyor.(iç içe birleşik cümle, girişik birleşik cümle ve bağlı cümle var)

Cümleler yüklem türüne göre iki grupta incelenir:

a. İsim Cümlesi:

*Yüklemi isim ya da isim soyundan bir sözcük ya da sözcük öbeğinden oluşan cümlelere isim cümlesi denir.

* İsim ve isim soyundan olan sözcükler ek fiilin çekimine girerek yüklem niteliği kazanır.

Yaşlı adam,birkaç gündür hastaymış. (Adlaşmış sıfat)

Onu en çok üzen eşinin ölümüydü. (İsim tamlaması)

Düşündüğü tek şey bir an önce gitmekti. (Fiilimsi)

O,çalışkan bir çocuktur. (Sıfat tamlaması)

b. Fiil Cümlesi:

* Yüklemi çekimli bir eylem olan, bağımsız yargı bildiren cümlelere fiil cümlesi denir.

* Bu tür cümleler haber (bildirme) ya da istek kipiyle kurulur.

İnsanlara sevgi dolu gözlerle bakıyorum.

Çekişe çekişe pazarlık ediyorum.

Yeni müdür hiç kimseye göz açtırmıyordu.

Cümleler yüklem bulunduğu yere göre kurallı ve devrik cümle olmak üzere ikiye ayrılır:

a. Kurallı Cümle:

* Yüklemi Sonda bulunan cümlelere kurallı (düz) cümle denir.

Koroğlu ordunun yaklaştığını anladı.

Ne zaman bir köy türküsü duysam şairliğimden utanırım.

b. Devrik Cümle:

* Yüklemi sonda olmayan cümleye devrik cümle denir.Devrik cümlede yüklem başta, ortada olabilir.

Ne diyeceksin bu konuyla ilgili.

c)Eksilteli Cümle:

* Yüklemi söylenmemiş cümlelere denir.

Toprağı taşlı yerden (olacaksın)kızı kardeşli yerden (olacaksın).

Kısa bir sessizlik (oluyor) sonra müzik başlıyor.

D.BİLDİRDİKLERİ ANLAMLARA GÖRE CÜMLELER

a. Haber Cümleleri

Haber cümleleri daha çok anlatmaya bağlı bilgi, vermek, aydınlatmak amacıyla yazılan metinlerde kullanılır. Burada kişinin gördüğü, duyduğu olaylar anlatılır. Eylemin belirttiği anlam geçmişle, şimdiyle ve gelecekle ilgili bildirme görevi yerine getirilir. Eylem kök ve gövdelerine çeşitli kip (zaman) ekleri getirilerek zaman; zaman eklerinden sonra da kişi ekleri eylemin kimin yaptığı belirtilir.

Örneğin; yazacağım yüklemi yaz- acak-ım, “yaz” eylem kökü) “-acak” gelecek zaman eki, “-ım” kişi eki (ben)dir.

Ek fiil: İsim soylu sözcüklerin sonuna gelerek, onların yüklem olmalarını sağlayan dil birimine ek fiil denir.

“Ahmet çalışkandır. Hepimiz arkadaşız. Hava güzel. Çok yorgunum.” Cümleleri isim soyludur. Bunlar eklerle çekimli hâle gelir ve yüklem görevini yaparlar. Ek fiil imek fiilinden doğmuştur. İdi, imiş, ise, iken olarak ek hâline gelmiştir.

Çekimi şöyledir:
çalışkan-ım I. Tekil kişi
çalışkan - sın II. “ “
çalışkan-dır III. “ “
çalışkan-ız I. Çoğul kişi
çalışkan-sınız II. “ “
çalışkan-lar III. “ “
Ek fiil “değildir” sözcüğüyle olumsuz hâle getirilir.
Çalışkandır. Çalışkan değildir. vb.

b. Dilek, İstek, Soru Cümleleri:

* Bir dileği, bir isteği, bir emri ya da bir gerekliliği ifade eden cümlelere dilek-istek cümleleri denir.

* Dilek-istek cümleleri grubunda istek bildiren cümleler, dilek-şart bildiren cümleler, soru cümleleri, gereklilik bildiren cümleler, emir cümleleri ile ünlem cümleleri yer alır.

Dilek-şart cümleleri: Dilek şart cümleleri *fiil kök ya da gövdesine -sa/-se ekleri getirilerek* kurulur.

“Ah bir zengin olsam.”

“Okulumu bitirsem, yüzmeyi öğrensem.” cümlelerinde şarta bağlı bir dilek anlatılmaktadır.

İstek cümleleri: Bu tür cümleler kişinin kendi kendine yapmak istediği eylemi ifade eder.

“Kalkayım, eve gideyim,

Haydi bize gidelim. Burada iki gün kalalım.” cümleleri bu tür cümlelerdir.

Gereklilik cümleleri: Mutlaka yapılması gerekir anlamı ifade ederler.

*Başarmak için çalışmalıyım.” “Eve gitmeliyim.” vb.

Emir cümleleri: Bir buyruğu bir emri ifade eden cümlelerdir. oku, çalış, git, gel, vb.

Soru cümleleri:

* Soru anlamı ifade eden cümlelere **soru cümlesi** denir.

* Dilimizde soru anlamı soru sıfatıyla, soru zamiriyle, soru zarfıyla veya soru edatıyla sağlanabilir.

Dün beni arayan sen miydin? (soru anlamı soru edatıyla sağlanmış.)

Bize ne zaman geleceksin?(soru anlamı soru zarfıyla sağlanmış)

Bana ne aldın?(soru anlamı soru zamiriyle sağlanmış)

Hangi okulda çalışıyorsun? (soru anlamı soru sıfatıyla sağlanmış)

* Bu tür cümlelerde mutlaka cevap verilmesi beklenir. Cevap beklenen soru cümlelerine gerçek soru cümlesi, cevap beklenmeyen, dikkat çekmek duygu ve düşüncüyü daha güzel ifade etmek amacıyla kurulanlara da **sözde soru cümlesi** denir.

Okula neden gelmedin? (Gerçek soru cümlesi)

Hiç üzülmez olur muyum? (sözde soru cümlesi)

Onu ben mi dövmüşüm? (sözde soru cümlesi)

Şu kitabı bana verir misin? (sözde soru cümlesi)

Ünlem cümlesi: Coşku ve heyecan ifade eden cümlelere **ünlem cümlesi** denir.

Eyvah, ne yer ne yar kaldı!

Neydi o güzellik öyle!

Süper bir iş buldum!

c. Olumlu, Olumsuz Cümleler :

a)Olumlu Cümle:

* Yüklem bildirdiği eylemin yapıldığını, gerçekleştiğini ya da gerçekleşebileceğini belirten cümleler olumludur.

O günler çok güzeldi. (olumlu isim c)

Hep seni bekledim. (olumlu fiil cümlesi)

b)Olumsuz Cümle:

* Yüklem bildirdiği işin gerçekleşmediğini anlatan cümleler olumsuzdur.

* Fiil cümleleri “-ma,-me” olumsuzluk ekiyle; isim cümleleri “yok, değil ” sözcükleriyle olumsuz yapılır.

Kapını çalan bendim (olumlu isim cümlesi)

Kapını çalan ben değildim (olumsuz isim cümlesi)

Dışarıda birkaç kişi vardı (olumlu isim cümlesi)

Dışarıda hiç kimse yoktu (olumsuz isim cümlesi)

Eve gelmiş (olumlu fiil cümlesi)

Eve gelmemiş (olumsuz fiil cümlesi)

Not: Bazı cümleler biçimce olumlu anlamca olumsuz olabilir:

Haydi bu işi yapabilirsen yap (yapamazsın) (Biçimce olumlu, anlamca olumsuz cümle)

Gel de bu işin içinden çık (Çıkamazsın) (Biçimce olumlu, anlamca olumsuz)

Ne arayanım var ne de soranım (yok) (Biçimce olumlu, anlamca olumsuz)

Not: Bazı cümleler biçimce olumsuz anlamca olumlu olabilir:

Seni sevmiyor değilim (seviyorum) (Biçimce olumsuz, anlamca olumlu)

Böyle güzel yerlerde yaşanmaz mı?(yaşanır) (Biçimce olumsuz, anlamca olumlu)

Sanki bilmiyorum hakkında neler söylediğini.(biliyorum) (Biçimce olumsuz, anlamca olumlu)

E. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER:

1.Üslup Cümleleri:

Üslup bir duygunun, düşüncenin **kişisel anlatım biçimidir**. Sözcüklerin seçimi ve kullanımı gibi dil ve anlatım özelliklerinin bütünüdür.

Örnek: Şiirlerinde süslü, söz oyunlarına dayalı bir dil yerine, günlük konuşma dilini tercih etmiştir.

Kısa, düzgün cümlelerle, edebiyat oyunlarına düşmeden, süssüz, yoğun bir anlatım ortaya koymuştur.

2.Tanım Cümleleri:

Bir varlığa, kavrama özgü niteliklerin belirtilmesi, o varlık ya da kavramın tanıtılmasına “**Tanımlama**” adı verilir. Bu amaçla kurulan cümleler de tanım cümleleridir.

Not: Bir cümleye “**Bu Nedir?**” sorusunu sorduğumuzda cevap alabiliyorsak bu cümle tanım cümlesidir.

Örnek: “**Şiir toplumun sözcüsüdür**” cümlesine “**Şiir nedir?**” sorusunu sorduğumuzda “**toplumun sözcüsüdür**” cevabını alırsınız. Öyleyse, cümle tanım cümlesidir.

“**Şiir hayal gücünden uzak olamaz.**” cümlesine “**Şiir nedir?**” sorusunu sorduğumuzda yanıt alamazsınız. O halde bu cümle tanım cümlesi değildir.

3. Karşılaştırma Cümlesi:

İki varlık, kavram ya da iki durumun nitelik veya nicelik bakımından karşılaştırıldığı cümlelerdir. Bu cümlelerde karşılaştırılan şeylerin benzerliği de farklılığı da vurgulanabilir. Karşılaştırma daha çok “**gibi, kadar, daha, en, ise**” vb. sözcüklerle sağlanır.

Örnek: Komedi, ciddi bir dramdan **daha** zordur. Okumak, tutkuların **en** soylusudur.

4. Nesnel Anlatımlı Cümleler:

Kişilere göre değişmeyen yargılar taşıyan cümleler nesnel anlatımlı cümlelerdir. Nesnel anlatımlı cümlelerde kişinin duygu ve düşüncelerine yer verilmez; anlatıcı kendini anlatımın dışında tutar. Ayrıca nesnel anlatımlı cümleler “**kanıtlanabilir**” özelliği taşımaktadır.

Örnek: “**Tiyatro sinemaya göre daha eğlencelidir.**” cümlesi kişinin tiyatro hakkındaki kişisel yargılarını içerir. Bu nedenle nesnel anlatımlı cümle değildir.

“**Kentlere göç edenlerin sayısı yıldan yıla artmaktadır.**” Kişisel bir düşünceyi içermediğinden nesnel anlatımlı cümledir.

5. Öznel Anlatımlı Cümleler:

Kişilerin duygu ve düşüncelerine bağlı olan, bu sebeple de kişiden kişiye değişebilen yargılar taşıyan cümlelere “**Öznel anlatımlı cümle**” denir.

Örnek: “Türk edebiyatının dil ve anlatım açısından en güçlü şairi Yahya Kemal Beyatlı’dır.” cümlesinin anlatımı özeldir. Bu görüşe başkaları katılmayabilir.

6. Doğrudan Anlatım, Dolaylı Anlatım Cümleleri:

Doğrudan Anlatım: Bir kişiye ait sözün olduğu gibi aktarılmasına “**Doğrudan anlatım**” denir.

Dolaylı Anlatım: Bir kişiye ait sözün, anlamı değiştirilmeden; ancak anlatıcının kendi ifadesi içinde eritilerek aktarılmasına “**Dolaylı anlatım**” adı verilir.

Örnek: Atatürk: “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” diyerek bir gerçeği dile getirmiştir. (**Atatürk’e ait söz değiştirilmeden aktarılmış**)
Atatürk ilmi,hayatta en gerçek yol gösterici olarak görmüştür. (**Yazar kendi anlatımıyla Atatürk’e ait sözü değiştirerek aktarmış**)

7. Neden-Sonuç İlişkili Cümleler:

Bu cümlelerde bir ek, bağlaç ya da edat aracılığıyla yargılar arasında neden- sonuç ilişkisi kurulur.

Örnek: Geç kaldığım için sinema salonuna giremedim.

Ayağının kaymasıyla yere düştü.

Bu dilekçe kabul edilmez, imzasız.

Sonuç

Neden

8. Amaç-Sonuç İlişkili Cümleler:

Bu cümlelerde sonuç bildiren bir yargı ile o sonucun hangi amaçla yapıldığını anlatan başka bir yargıdan oluşur. Genelde -mek için, -mak için edatlarıyla birlikte kullanılır. Cümlede **amacıyla** anlamı vardır.

Örnek: Sınavı kazanmak için çok çalışmış. Buralara kadar sizleri görmeye geldim.

Anlatımını tekdüzelikten kurtarmak adına çeşitli yollara başvurmuş.

9. Koşul (Şart) İlişkili Cümleler:

Bir yargının olmasını bir koşula bağlayan cümlelerdir. Genelde, -sa, -se, -ince, -dikça ekleriyle kurulur. Cümleye **koşuluyla** anlamı katar.

Örnek: Ödevini yaparsan oyun oynayabilirsin.

Koşul

Sonuç

Çalışarak her türlü başarıya imza atabilirsiniz.

Daha iyimser **olsa** bütün sorunlar çözülecek.

10. Karşılaştırma Cümleleri:

İki varlık, kavram ya da durumu benzer ve farklı özellikleriyle anlatan cümlelerdir. Bu cümlelerde karşılaştırma iliş-kisi, “gibi, kadar, daha, en...” gibi bağlaç ve edatlarla kurulur.

Örnek: O da senin gibi akıllı bir çocuktu.

Davranışlar sözden daha çok etkiler insanı.

İçimizde en çalışkanı odur.

11. Varsayım Cümleleri:

Varsayım, bir olay ya da durumun gerçekte olup olmadığına, olup olmayacağına bakılmaksızın var kabul etmek, olmuş kabul etmektir.

Örnek: Diyelim ki sözlerine inandı.

Örnek: Tut ki, öyle bir durum karşısında kaldık. Ne yapacağız?

12. Olasılık Cümleleri:

Olasılık, kesinliği bilinmeden bir olay ya da durumun gerçekleşmesinin beklenmesi, olabirliktir.

Örnek: Bizimle görüşmek için belki buraya gelir.

Sanıyorum küçükken ağır bir hastalık geçirmiş.

13. Beğenme, Takdir Etme Anlatan Cümleler:

Beğenmek, iyi veya güzel bulmak, onaylamak, kabul etmektir.

Örnek: Gereksiz betimlemelerden kaçınan, yoğun bir anlatım ilk bakışta göze çarpıyor. (Beğenme)

Roman aradan geçen bunca yıla rağmen konusuyla, üslûbuyla hala genç. (Beğenme)

14. Hayıflanma, Üzülme, Yakınma Anlatan Cümleler:

Hayıflanma, bir olay ya da durum karşısında üzülme.

Yakınma ise bir kişinin bir durum ya da olayı sızlanarak, şikayet ederek anlatmasıdır.

Örnek: Bir de aldığı gibi getirmesini öğrense. (Yakınma)

Nasıl geçti habersiz o güzelim yıllarım. (Hayıflanma)

Hayıflanma – üzülme.

Yakınma - şikayet etmektir.

15. Öneri Anlatan Cümleler:

Öneri, bir sorunu çözmek üzere öne sürülen düşüncelerdir.

Tavsiye niteliği taşır.

Örnek: Eğitime yönelik kitaplar, ancak okurların anlayabileceği bir dille hazırlanırsa amacına ulaşır.

17. Eşitliğin Söz Konusu Olduğu Cümleler:

Eşitlik, iki veya daha fazla varlığın eşit olma durumudur.

Örnek: Ekmeği tam ortadan bölüp yaşlı adama verdi.

Çocuklar yemeklerini aynı anda bitirmişti.

18. Çaresizlik anlatan Cümleler:

Çaresizlik bir sonuca varmak, sıkıntıyı ortadan kaldırmak için çıkar yolun olmamasıdır.

Örnek: İstesek de istemesek de bu sıkıntıyı çekeceğiz.
Parasızlıktan ne yapacağımızı bilmiyorduk.

19. Önyargı İçeren Cümleler:

Herhangi bir şey hakkında kişisel izlenimlerden hareketle, önceden edinilmiş olumlu ve olumsuz yargıları içeren cümlelerdir. Önyargıda Peşin hüküm vardır.
Örnek: Bu filmin uluslar arası ödül alması bence bir hayal.
Bence bu kitabın yayımlanışındaki amaç gerçekleşmeyecek.

20. Tasarı Anlatan Cümleler:

Tasarı, bir kimsenin yapmayı düşündüğü şey, olması veya yapılması istenen bir şeyin zihinde aldığı biçimdir.
Örnek: Bakanlığımız, kitap dağıtımını ve tanıtımını bir devlet politikası haline getirmeyi düşünüyor.

21. Eleştiri İçeren Cümleler:

Bir kişi ya da yapının olumlu ve olumsuz yönlerini belirten cümlelerdir. Genellikle olumlu yargı içeren cümlelere beğenme cümlesi, olumsuz yargıları içeren cümlelere de eleştiri cümlesi adını veririz.
Örnek: Özellikle genç sanatçılar dile gereken önemi vermiyorlar. (Eleştiri)
Öykülerin anlatımında bir kurulum, bir tekdüzelik görülüyor. (Eleştiri)
Halk sanata ilgi duymuyorsa bizim suçumuzdur. (Özeleştiri)

F. ANLATIM BOZUKLUKLARI

Anlatım bozukluklarının türlerini şöyle gruplandırabiliriz:

1. Gereksiz Sözcük Kullanılması:

İyi bir cümlede yeterli sayıda sözcük kullanılır. Başka bir deyişle **gereksiz** sözcüklere yer verilmez. Çünkü, gereksiz sözcük kullanımı cümlelerin duruluğunu bozar ve anlatım bozukluğu yaratır.

Bir cümlede gereksiz sözcük bulunduğunu anlamak için, sözcük cümleden çıkarılır. Bu durumda cümlelerin anlam ve anlatımında bir bozulma oluyorsa o sözcük **gerekli**, anlatımında bozulma olmuyorsa ise **gereksizdir**.

Mecburen karakola gitmek zorunda kaldım.

Araba şu anda yola çıkmak üzere.

Gitmeden önce bir daha ara.

2. Gereksiz Yardımcı Eylem Kullanımı: “Etmek, olmak, eylemek, kılmak” gibi yardımcı eylemlerin görevi; kendisinden önce gelen isim soylu sözcüğü yüklemleştirmek, ona iş, oluş, hareket ve kılış anlamları katmaktır. İsim soylu sözcük, bir ekle aynı anlamı verecekse; yardımcı eylemin kullanımı gereksizdir.

Sanırım ondan **kuşku ettiğimizi** anladı.

Sanırım ondan kuşkulandığımızı anladı.

Bizi arayacağını **umut etmiştim**.

Bizi arayacağını ummuştum.

3. Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması: Dilimizde bazı sözcükler, anlam inceliklerine dikkat edilmeden kullanılır. Sözcükleri kendi anlamını yansıtmak şeklinde kullanmamak veya uygun olmayan yerde kullanmak anlatım bozukluğuna yol açar. Böyle bir yanlışla düşmemek için hangi sözcüğün nerede kullanılıp nerede kullanılmayacağını çok iyi bilmek zorundayız.

Ülkenin bunalıma **girmesini sağlayan** bu tür açıklamalardan kaçınmak gerekir.

Ülkenin bunalıma **girmesine neden olan** bu tür açıklamalardan kaçınmak gerekir.

Bu tür bilimsel çalışmalar, dilimizin zenginleşmesine **neden olacak**.

Bu tür bilimsel çalışmalar, dilimizin zenginleşmesine **katkıda bulunacak**.

Uyarı: “Sağlamak” ya da “katkıda bulunmak” elde edilmesi istenen olumlu bir sonuca ulaşmaktır. İstenmeyen sonuçlar ortaya çıktığında “neden olmak” kullanılır.

4. Birbiriyle Karıştırılan Sözcüklerin Kullanılması: Kimi sözcükler aynı kökten türediği için yazılış ve okunuş olarak birbirine benzer; ancak bunların anlamları farklıdır. Bu sözcükler karıştırılıp birbirinin yerine kullanılırsa, anlatım bozukluğu ortaya çıkar.

Bu kadar **çekimser** olmana gerek yok; aralarına katıl, girişken ol.

Bu kadar **çekingen** olmana gerek yok; aralarına katıl, girişken ol.

Bunca yağmura **karşılık** barajlarda yeterince su birikmemiş.

Bunca yağmura **karşın** barajlarda yeterince su birikmemiş.

Bu iki olay arasındaki **ayrıntıyı** kimse hesaba katmıyor.

Bu iki olay arasındaki **ayrımı** kimse hesaba katmıyor.

5. Kelimelerin Yanlış Yerde Kullanılması: Bir cümlede her sözcüğün yerli yerinde, başka bir deyişle her sözcüğün kullanılması gereken yerde olması gerekir. Cümle içindeki bir tek sözcüğün bile yerini değiştirmek farklı anlamlar, farklı yorumlar ve yargılar oluşturur. Kimi zaman da mantıksal tutarsızlıklara yol açar. İyi bir cümlede kelimelerin cümlelerin akışına ve anlamına uygun yerlerde kullanılması gerekir. Yoksa ifade değişir, anlatılmak istenen tam söylenemez.

Ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış ülkemizin belli bölgelerine kalkınmada öncelik tanınacak.

Ülkemizin ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış belli bölgelerine kalkınmada öncelik tanınacak.

Okulu bitirince doktor olarak doğduğu kasabada çalışmaya başladı.

Okulu bitirince doğduğu kasabada doktor olarak çalışmaya başladı.

6. Anlamca Çelişen Sözcüklerin Kullanılması: Anlamca cümlelerin yargısıyla uyuşmayan, cümlede iletilen yargıyla çelişen ya da karşıtlık yaratan sözlerin bir arada kullanılması önemli bir anlatım kusurudur. **Anlamları birbirine ters sözcüklerin aynı cümlede kullanılmasıdır.** Cümlelerin anlamında çelişki, genellikle “**kesinlik**” ve “**olabilirlik**” anlamı taşıyan sözlerin bir arada kullanılmasından kaynaklanır.

Kapının önünde **tamı tamına üç beş** nöbetçi vardı.

Kapının önünde üç beş nöbetçi vardı.

Aşağı yukarı tam üç ay önce benzer bir yazı daha çıkmıştı.

Üç ay önce benzer bir yazı daha çıkmıştı.

7. Mantıksal Tutarsızlık: Bir cümlede, iletilmek istenen anlamın eksiksiz olabilmesi için düşünce ve mantık son derece önemlidir. İyi bir anlatımda sağlam bir düşünme ve mantık yürütme temel koşuldur. Mantıksal hataları ve tutarsızlıkları içeren cümleler, dil bilgisi kurallarına uygun olsalar bile

9.SINIF DİL VE ANLATIM DERS NOTLARI

anlamı ve yargıyı eksiksiz iletmezler. Bu tür yanlışlar genellikle dikkatsizlik sonucu ortaya çıkar.

Önümüzdeki haftanın önemli programlarından bazılarını sizlere **hatırlatmaya** çalıştık.

Önümüzdeki haftanın önemli programlarından bazılarını sizlere **tanıtmaya** çalıştık.

Önlem alınmazsa bu hastalık **ölüme**, hatta **kısmi felce** neden olabilir.

Önlem alınmazsa bu hastalık **kısmi felce**, hatta **ölüme** neden olabilir.

8. Atasözü ve Deyimlerin Yanlış Kullanılması: Deyim ve atasözleriyle ilgili iki tür yanlışlık yapılabilir:

a) Deyimler ve atasözleri, kalıplaşmış söz gruplarıdır. Bu kalıpların bozulması ve bir sözün yerine eş anlamlısının getirilmesi anlatım bozukluğu yaratır.

b) Bir deyimden iletildiği anlamla, cümlede taşıdığı anlam arasında bir uyumsuzluğun olması anlatım bozukluğuna neden olur.

Bir koyundan iki deri çıkmaz.

Bir koyundan iki post çıkmaz.

Haydi bakalım seç pirincin taşını.

Haydi bakalım ayıkla pirincin taşını.

Tüm itirazlara göz yummuştu.

Tüm itirazlara kulak tıkamıştı.

Benim verilmeyecek hiçbir hesabım yoktur; başım açıktır.

Benim verilmeyecek hiçbir hesabım yoktur; alnım açıktır.

Çok sevinçliydi. Adeta etekleri tutuşmuştu.

Çok sevinçliydi. Adeta etekleri zil çalmıştı.

9. Noktalama Yanlışları: Noktalama işaretlerinin eksik ya da yanlış yerde kullanılması; cümleleri bir anlam belirsizliğine sürükleyebileceği gibi cümleden birden fazla anlam çıkmasına da yol açabilir. Bu nedenle noktalama işaretlerinin anlama etkileri ve kullanıldığı yerler iyi bilinmelidir. Yanlış kullanımlar ortaya çıkarsa amaçlanan anlama ulaşmak mümkün olmaz. Bu durumlar da cümlede bir anlatım bozukluğu yaratır.

Yabancı dükkandaki eşyaları beğenmedi.

Yabancı, dükkandaki eşyaları beğenmedi.

Misafir odasına doğru yürüdü.

Misafir, odasına doğru yürüdü.

10. Tamlama Yanlışlıkları: Sıfat ve isim tamlamalarının aynı tamlanana bağlanması anlatım bozukluğuna yol açar. Çünkü isim tamlamalarında tamlanan iyelik eki aldığı halde, sıfat tamlamalarında tamlanan ek almaz. Dolayısıyla tamlananlar, niteliği farklı olduğundan ortak kullanılamaz.

Kaza yerine birçok askeri ve polis aracı geldi.

Kaza yerine birçok askeri **araçla** polis aracı geldi.

İhaleye birçok yerli ve yabancı firmalar katıldı.

İhaleye birçok yerli ve yabancı **firma** katıldı.

11. Eklerin Yanlış Kullanılması: Bir sözcüğe, gelmesi gereken ekin dışında yanlış bir ekin getirilmesi de kimi zaman anlatım bozukluğuna yol açar.

Her **insan** çevreyi korumak ve doğanın kirlenmesini önlemek için gerekli duyarlılığı **göstermesi** gerekir.

Her **insanın**, çevreyi korumak ve doğanın kirlenmesini önlemek için gerekli duyarlılığı **göstermesi** gerekir.

Sorun arkadaşlarımızın bizi bu konuda iyi aydınlatmamış **olduğundan** kaynaklanıyor.

Sorun arkadaşlarımızın bizi bu konuda iyi aydınlatmamış **olmasından** kaynaklanıyor.

12. Öge Eksikliklerinden Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları:

a) Yüklem Eksikliği:

Sinemada sigara ve kabuklu yemiş **yenmez**.

Sinemada sigara **içilmez** ve kabuklu yemiş **yenmez**.

Çok az veya hiç çalışmadan sınava girdiler.

Çok az **çalışarak** veya hiç çalışmadan sınava girdiler.

b) Özne Eksikliği:

Annemin sinirleri epeyce bozulmuş ve çok üzülmüştü.

Annemin sinirleri epeyce bozulmuş ve **annem** çok üzülmüştü.

Kitaptaki yanlışlar düzeltilecek ve ikinci baskıya girecek.

Kitaptaki yanlışlar düzeltilecek ve **kitap** ikinci baskıya girecek.

Özne Yüklem Uyumsuzluğu (Uyuşmazlığı): İyi bir cümlede tekillik-çoğulluk, olumluluk-olumsuzluk ve şahıs bakımından özne ile yüklem arasında bir uyum olması gerekir. Eğer özne ile yüklem arasında bir uyum yoksa, anlatım bozukluğu olur.

* Cümlede özne tekilse yüklem de tekil; özne çoğulsa yüklem de çoğul olur.

Kardeşim bugün evde **kalacak**.

Özne Tekil

Yüklem Tekil

Dostlar yıllar sonra bir araya **geldiler**.

Özne Çoğul

Yüklem Çoğul

* Bitki, hayvan, organ, cansız varlıklar ve zaman adları, çoğul özne olarak kullanıldığında yüklem tekil olur.

Mevveler bu yıl geç çiçek **açtı**.

Özne bitki çoğul

Yüklem tekil

Köpekler sabaha kadar **havladı**.

Özne hayvan çoğul

Yüklem tekil

* Söze saygı, alay ya da küçümseme anlamı katılmak istenirse özne tekil, yüklem çoğul olur.

Bevefendi hala **kalkmadılar mı?**

Özne tekil

Yüklem çoğul

Ayşe Hanım henüz **gelmediler**.

Özne tekil

Yüklem çoğul

c) Nesne Eksikliği:

Kızına sarıldı, doyasıya öptü.

Kızına sarıldı, **onu** doyasıya öptü.

Buna ancak öğretmen karar verir ve uygular.

Buna ancak öğretmen karar verir ve **bunu** uygular.

d) Dolaylı Tümleç Eksikliği:

Nazlı kardeşini çok sever, sık sık armağanlar alırdı.

Nazlı kardeşini çok sever, **ona** sık sık armağanlar alırdı.

Alanya'yı çok sevmişt, dönmeyi düşünmüyordu.

Alanya'yı çok sevmişt, **Alanya'dan** dönmeyi düşünmüyordu.

e) Zarf Tümleci Eksikliği:

Her zaman senin yanındayım, seni yalnız bırakmayacağım.

Her zaman senin yanındayım, **hiçbir zaman** seni yalnız bırakmayacağım.

Hiçbir zaman kendini düşünmedi, ailesinin mutluluğu için çalıştı.

Hiçbir zaman kendini düşünmedi, **her zaman** ailesinin mutluluğu için çalıştı.

f) Edat Tümleci Eksikliği:

Eşimi çok severim; her konuda çok iyi anlaşırsız.

Eşimi çok severim; **onunla** her konuda çok iyi anlaşırsız.

Bu güçlüklerle nasıl göğüs gerdi, nasıl başa çıktı?

Bu güçlüklerle nasıl göğüs gerdi, **bu güçlüklerle** nasıl başa çıktı?

13. Ek Fiil Eksikliğinden Kaynaklanan Anlatım Bozuklukları: Sıralı isim cümlelerinde ek fiilin kullanılmaması anlatım bozukluğu oluşturur.

Bakışları güzel; ama dostça değildi.

Bakışları güzeldi; ama dostça değildi.

Hava açık; ama sıcak değildi.

Hava açıktı; ama sıcak değildi.

VI. ÜNİTE PARAGRAF BİLGİSİ

1. ANLATIM BİRİMİ OLARAK PARAGRAF

Bir düşünceyi ana düşünce etrafında destekleyen cümle veya cümleler topluluğuna **paragraf** denir. Paragrafı oluşturan cümleler birbirleriyle bağlantılıdır; bu bağlantı paragrafta anlam bütünlüğünü oluşturur.

2. PARAGRAFTA YAPI

Yapı bakımından bir paragrafta üç bölüm bulunur. Bunlar giriş cümlesi, gelişme cümleleri ve sonuç cümlesidir.

Giriş:

* Genel bir yargı niteliğindedir. Bu bölüm bir ya da iki cümleden oluşur.

* Paragrafın konusu genellikle bu cümlelerdir.

* Giriş bölümü paragrafın bir çeşit özeti olduğundan ana düşünce hakkında ipuçları verir.

* Asla bağlaçla başlamaz.

* Giriş cümlesinde kendisinden önce bir cümle daha olduğunu düşündürecek bazı zamir, sıfat ya da edatlar bulunmaz.

Gelişme:

* İki cümleden fazla cümleden meydana gelir.

* Girişte belirtilen konu, bu bölümde örnekleme, tanık gösterme, karşılaştırma gibi düşünceyi geliştirme yollarına başvurulur.

* Bu bölümde yer alan düşünceler paragrafın konusuyla ilgili olmalıdır, yoksa anlatımın akışı bozulur.

Sonuç:

* Genellikle bir cümleden ibarettir.

* Anlatılmak istenen düşünceyle ilgili son sözün söylendiği bölümdür.

* Yazar paragrafta asıl anlatmak, vurgulamak istediği düşüncesini (ana düşünce) genellikle bu bölümde verir.

* Sözlerin toparlanması niteliğinde olduğundan kapsamlı bir yargıdır. Bu yönüyle de giriş cümlesine benzer.

* Toparlayıcı, özetleyici olması nedeniyle “demek ki, sonuç olarak, öyleyse, özetle...” gibi sözlerle başlayabilir.

Uyarı:

Ana düşünce, genellikle paragrafın sonuç bölümünde olmakla birlikte, bazen metnin başında ya da tümüne yayılmış olabilir.

3. PARAGRAFIN BOYUTU

Paragrafın boyutu anlatılan, tanıtılan, bildirilen konunun yer zaman ve kişilerle ilgi derecesine göre belirlenir. Anlatıcının, anlattığı yer ve objeyle ilişkisi paragrafın uzun veya kısa olmasını belirler. İletişim biçimi; iletinin (mesajın) niteliği; alıcının, göndericinin durumu ve iletici kanalının durumu paragrafın boyutunu etkiler. Tek cümleden oluşan paragraflar olduğu gibi birden fazla cümleden oluşan paragraflar da vardır. Yalnız karışık konularla ilgili düşüncelerin bir paragrafta toplanması güçtür.

4. PARAGRAFTA ANLAM VE ANA DÜŞÜNCE

Bir metinde yazarın okuyucuya vermek istediği temel düşünceye **ana düşünce** denir. Başka bir söyleyişle ana düşünce paragrafta iletilmek istenen iletinin en kısa ve açık ifadesi-dir. Paragrafta ana düşünceyi destekleyen onu açıklayan diğer düşüncelere de yardımcı düşünce denir. Paragraftaki yardımcı düşünceler ana düşünce etrafında, onu değişik yönlerden destekleyen, tamamlayan, açıklayan ve onun doğruluğunu, yanlışlığını kanıtlayan cümle ve ifade kalıplarıdır. Paragraftaki ana düşünce diğer paragraflardaki ana düşünce-lerle bağlanır. Bu bağlantılarla metnin bütünlüğü sağlanır. Paragrafta metnin tamamı dikkate alınarak ne, kim, nerede ne zaman, nasıl, ne kadar gibi soruların cevabı olacak şekilde ileticiyi belirten düşüncelere yer verilir.

5. PARAGRAF ÇEŞİTLERİ

Belli başlı paragraf çeşitleri şunlardır:

a. Olay Paragrafı: Anlatılması, açıklanması istenen bir olay ele alınır. Paragrafın yapısı olayın oluş sırasına göre, kişi-mekan ilişkisine ya da anlatıcının anlatılan veya nakledilen olayla ilişkisine göre değişir. Olay üzerinde yoğunlaşılır ve olayın en çok dikkat çekici yönleri ve heyecan verici yanları anlatılır. Olayın anlatımında anlatılmayan kısımlar sezdirilecek tarzda cümleler kullanılır.

b. Çözümleme Paragrafı: Bir düşüncenin incelenerek çözümlemesinin yapıldığı paragraflardır. Bu tür paragraflarda paragrafın konusu olan kişinin görünüşünden, konuşmasından davranışlarından söz eden cümlelere yer verilir. Bir düşünceyi çözümleyen paragraflarda düşünceyi oluşturan, destekleyen, geliştiren öğeler üzerinde durulur.

c. Düşünce (Fikir) Paragrafı: Herhangi bir konuda bilgi vermek, bir düşünceyi kanıtlamak amacıyla yazılan öğretici metinlerde bulunur.

ç. Betimleme (Tasvir) Paragrafı: Bir olayı ya da bir varlığı canlandırmak amacıyla yazılan paragraflardır. Betimleme paragrafında betimlenecek kişi, yer ve görünüşün benzerlerinden ayıran özellikleri üzerinde durulur. Betimleme paragrafında betimlenecek varlığın niteliğine göre paragrafın dili değişir.

d. Açıklama Paragrafı: Herhangi bir konunun, kavramın, nesnenin kullanımını, değerini açıklamak için yazılan paragrafa açıklama paragrafı denir. Açıklama yapılırken basit olandan karmaşık olana doğru gidilir. Yerine göre açıklana-

cak konunun herkesçe bilinen veya bilinmesi gereken yönü belirtilir. Açık, anlaşılır bir dil kullanılır.

e. Tartışma Paragrafı : Bu tür paragraflarda, bir konu ya da olgu üzerine yerleşmiş kanıları, düşünceleri değiştirmeye amacı vardır. Bu yüzden yazar, okuyucuyla tartışmış gibi bir üslup takınarak birbirine karşıt olarak verilen iki görüş-ten birini doğrulamaya veya benimsetmeye yönelik bir anlatım yolu seçer. Bu iki karşıt görüş “ama, fakat, ancak” gibi bağlaçlarla birbirine bağlanarak bir karşıt görüş yazar tarafından okuyucuya sunulan önerme cümleleriyle çürütülmeye çalışılır.

f. Düşsel (Fantastik) Paragraf: Çağrışıma bağlı tamamen olağan ve olağan dışı hayal gücüne dayanılarak oluşturulan paragraflardır.

g. Mizahi Paragraf: Mizah (gülmece) yazılarında okuyucuyu gülmeye ve alaycı bir bakış açısıyla düşünmeye yönelten paragraflardır.

Her paragrafın bir yazılış amacı vardır.

→Yazar; bir olay, durum veya düşünceyi doğrudan doğruya ulaştırmayı, bilgi vermeyi amaçlayabilir.

→Önceden yerleşmiş düşünceleri değiştirmeyi, çürütüp kendi fikrini kabul ettirmeyi amaçlayabilir.

→Olmuş veya olması muhtemel olayları yer, zaman ve şahıslarla birlikte verebilir.

→İçinde bulunduğu ortamı, gördüğü birini, bir varlığı okurun gözünde canlandırmak isteyebilir. Yani dört farklı amaç taşıyabilir ve yazarın amacıyla anlatım biçimi arasında bir uyum vardır. Amacına göre anlatım biçimini seçer. Bunlar:

1. Açıklayıcı Anlatım:

Öğretmek, bilgi vermek amacıyla yazılan; doğrudan bilgi vermeye yönelik bir anlatım biçimidir. “Neden, niçin, nasıl” gibi sorular cevabını bulur. Genellikle nesnel bir tutum sergiler yazar. Tanımlama, karşılaştırma, alıntı yapma, örnekleme gibi açıklama yöntemlerine başvurulur. Bilimsel yazılarda, düşünce yönü ağır basan fıkra, makale, inceleme, eleştiri, deneme gibi türlerde kullanılır.

2. Tartışmacı Anlatım :

Yazarın, bir düşüncenin yanlışlığını ortaya koymak amacıyla kullandığı anlatım biçimidir. Öncelikle yanlış bulduğu, benimsemediği fikri ortaya koyar. Sonra bu düşüncenin eksik ve kusurlu yönlerini ortaya koyar. En sonunda da kendi düşüncesinin doğru olduğunu kanıtlar. Önce “tez” ileri sürülür. “diyelim ki, tut ki...” gibi varsayım ifadeleri kullanılarak “Bu fikir kabul edilse bile şu şu eksikleri, yanlışları var.” diye o tezi çürütüp “antitez”ini (kendi düşüncesini) ortaya koyar ve bunu kanıtlamaya çalışır.

3. Öyküleyici Anlatım:

Olay anlatımına dayanan anlatım biçimidir. Olaylar; şahıs, yer ve zaman bakımından belirtilerek anlatılır. Daha çok geçmiş zaman kullanılır. Amaç, okuyucunun gözünde canlandırmak ve okuyucuya olayı yaşatmaktır. Olaylar oluş sırasına göre bir dizi halinde verilir ve birbirine bağlanır.

4. Betimleyici Anlatım:

Bir varlığın, yerin, kişinin ayırt edici özelliklerini ayrıntılarıyla insanın zihninde canlandıracak şekilde

anlatmaktır. Sözcüklerle resim çizme sanatı olup niteleyici sözcükler (sıfatlar, zarflar) çokça kullanılır. Yapılan tasvir bir insana aitse buna “*portre*” denir. İnsanın dış görünüşünün anlatılmasına “*fiziki portre*” , iç görünüşünün, ruhsal yönünün anlatılmasına da “*ruhsal portre*” denir. Betimlemede gözlem başta olmak üzere tüm duylardan yararlanılır.

İzlenimsel Betimleme: Yazarın betimleme yaparken kendi duygularını, beğenilerini katmasıdır.

Açıklayıcı Betimleme: Yazarın duygularını içermeyen, bilgi verme amaçlı yapılmış betimlemedir.

6. PARAGRAFTA DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

1. Karşılaştırma: İki kavram, varlık veya olayın benzer ya da farklı yönleriyle ortaya konmasıdır. Genellikle “oysa, işe, daha, en” gibi ifadeler kullanılır.

2. Tanımlama: Bir kavramın veya varlığın ne olduğunu bildiren cümlelerdir. “Bu nedir?” sorusuna cevap verir ve genellikle “...dır, ... denir” gibi ifadeler bulunur.

3. Benzetme: Kavramları ya da varlıkları benzer, ortak yönleriyle anlatmaktır.

4. Örnekleme: Bir düşünceyi inandırıcı kılmak için örneklerle başvurmaktır. Soyut haldeki düşüncenin somut hale getirilmesi ve anlatımı görünür ve anlaşılır kılmak için bu yola başvurulur. O konuyla ilgili kitap, yazar ismi olan çeşitli örnekler verilir.

5. Tanık Gösterme:

Yazarın, düşüncesini kanıtlamak için işlediği konuda söz sahibi olan kişilerin düşüncelerinden, sözlerinden yararlanmasıdır. Konuyla ilgili uzman kişilerin düşünceleri genellikle tırnak içinde doğrudan aktarma yöntemiyle verilir.

7. METİN VE PARAGRAF

Bir metin duygu düşünce ve isteklerin iletilmesinde kullanılan bir iletişim aracıdır. Paragraflar ise bu iletişim aracının bir alt birimidir. Paragraflarda ele alınan düşünce ve görüşler metni oluşturur. Metinlerde okuyucuyu bilgilendirmeye, onu coşturmaya ya da hüzünlendirmeye yarayan hususlar yer alabilir.